

Athbhreithniú ar an gCaighdeán Oifigiúil

Aighneacht thar ceann an Aire Dlí agus Cirt agus Comhionannais

Locus standi

Tá an Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais freagrach as an leagan oifigiúil Gaeilge a fhoilsiú d'Ionstraimí Reachtúla ina mbíonn Rialacha Cúirte ach go háirithe. Dhearbhaigh an Chúirt Uachtarach i mBealtaine 2010, in *Pól Ó Murchú -v- An Taoiseach et al.*, go bhfuil dualgas bun-reachtúil ann leagan Gaeilge de na hIonstraimí Reachtúla sin a chur ar fáil, murab ionann agus leagan Gaeilge d'Ionstraimí Reachtúla i gcoitinne.

D'fhoilsigh an Roinn an leagan Gaeilge den príomhbhailiúchán reatha de Rialacha Cúirte Dúiche – *Na Rialacha Cúirte Dúiche, 1997* – i ndeireadh na bliana 2004, tar éis d'údar na haighneachta seo dul ar iasacht go dtí an Roinn ó Rannóg an Aistriúcháin go luath sa bhliain 2003 chun dul i mbun aistriú agus fhoilsiú na Rialacha sin, a bhfuil breis is míle leathanach iontu. Dhírigh an Roinn ansin, agus an t-údar aistrithe go buan go dtí an Roinn faoin tráth sin, ar leagan oifigiúil Gaeilge a chur ar fáil de na *Rialacha Cúirte Cuarda, 2001*, a foilsíodh go luath sa bhliain 2010. Agus tá an leagan oifigiúil Gaeilge den tríú mórbhailiúchán Rialacha Cúirte – *Rialacha na nUaschúirteanna, 1986* (arís, ina bhfuil breis is míle leathanach) – le foiliú go luath ag an Roinn.

Ó foilsíodh na mórbhailiúcháin Bhéarla sin tá go leor leasuithe déanta orthu, roinnt mhaith acu atá aistrithe faoin tráth seo, agus táthar ag cur leo bliain i ndiaidh bliana. Is é Caighdeán Oifigiúil 1958 a lean an Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais sna haistriúcháin a rinneamar ar Rialacha Cúirte go dtí seo ach beidh dualgas reachtúil orainn ar ball an t-eagrán nua den Chaighdeán Oifigiúil a bheidh mar thoradh ar an athbhreithniú reatha faoin *Acht um Choimisiún Thithe an Oireachtais (Leasú), 2013* a leanúint.

Coiste Stiúrtha an Athbhreithnithe ar an gCaighdeán Oifigiúil

Ar an Aire Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta dá iarraidh sin ar an Aire Dlí agus Cirt agus Comhionannais, go luath sa bhliain 2010, chuaigh údar na haighneachta seo ar Choiste Stiúrtha an Athbhreithnithe ar an gCaighdeán Oifigiúil agus ghlac páirt ghníomhach ar an gCoiste sin agus ar fho-choistí dá chuid. D'fhág cinneadh Rannóg an Aistriúcháin gan páirt a ghlacadh ar an gCoiste go raibh ar an údar an cás a chur i dtaca le réimse na

reachtaíochta agus na rialacha gramadaí i gCaighdeán Oifigiúil 1958 ar ghá, dar leis, iad a choinneáil i scríbhinní sa réimse sin. Is lucht oideachais, de gach leibhéal, a bhí sa ghrúpa daoine ba mhó a bhí ar an gCoiste sin agus bhí siad go mór ar son leasuithe a dhéanamh ar an gCaighdeán Oifigiúil a d'fhágfadh go mbeadh sé níos éasca an teanga a mhúineadh. An dara grúpa ba mhó ar an gCoiste sin – agus ar a raibh roinnt de na daoine a bhí sa chéad ghrúpa, chomh maith – bhí siadsan ar son fáil réidh le rialacha áirithe, agus leaganacha nár ceadaíodh i gCaighdeán 1958 a cheadú, ionas go mbeadh an teanga scríofa ag teacht níos mó leis an teanga labhartha.

Is dual do theanga na reachtaíochta a bheith coimeádach agus urraim a bheith aici ar na fasaigh. I gcás rialacha áirithe gramadaí a raibh faoin gCoiste sin iad a leasú, chuir údar na haighneachta seo aighneachtaí faoi bhráid an Choiste ina leith, agus é ag áiteamh go raibh sé tábhachtach iad a choinneáil i réimse na reachtaíochta. Tugtar cuid de na haighneachtaí sin mar Aguisíní 1-3 leis an aighneacht seo, chun cuidiú leis an athbhreithniú nua seo. D'iarr an t-údar ar acadúlaigh áirithe, chomh maith, aighneachtaí a thabhairt dó lena gcur faoi bhráid an Choiste, maidir le réimeanna teanga ach go háirithe i dtaca le ceisteanna áirithe gramadaí, agus tugtar sleachta as na haighneachtaí sin in Aguisín 4 leis an aighneacht seo.

Tá an tslí go n-aithnítear rialacha éagsúla i gcásanna áirithe do réimse na reachtaíochta agus do na réimsí eile lasmuigh den reachtaíocht ar cheann de na buanna a bhaineann leis an leagan athbhreithnithe den Chaighdeán Oifigiúil a chuir an Coiste sin i dtoll a chéile sa bhliain 2011.¹ Ar an láimh eile, is fíor-chorruair a dhéantar idirdhealú sonrach sa Chaighdeán Athbhreithnithe a d'fhoilsigh Rannóg an Aistriúcháin sa bhliain 2012 idir na rialacha don scríbhneoireacht i réimse na reachtaíochta (an 'teanga oifigiúil', 'cáipéisí oifigiúla' agus an 'scríbhneoireacht oifigiúil') agus an scríbhneoireacht lasmuigh den réimse sin ('cáipéisí neamhoifigiúla').² Moltar go láidir do Rannóg an Aistriúcháin, má táthar chun tabhairt faoi fhreastal ar gach trá ó thaobh scríobh na Gaeilge de san athbhreithniú reatha, go mbeadh sé an-soiléir cad iad na rialacha agus na leaganacha a bheadh le cur i

¹ Mar a tharlaíonn, an t-idirdhealú a dhéantar sa saothar sin idir réimse foirmiúil na reachtaíochta agus na réimsí eile, tá cosúlacht idir é sin agus an t-idirdhealú a dheineadh filí na sgoil idir 'ceart na bhfileadh' agus 'canamhain', a bhíodh níos scaoilte ó thaobh úsáid na dtuiseal, etc., ná mar a bhí na rialacha don fhilíocht.

² Déantar tagairt don 'teanga oifigiúil' i dtaca leis an tabharthach ar lch 29, agus tráchtar ar 'cáipéisí oifigiúla' i dtaca leis an tabharthach ar lch 40; tagraítear do 'cáipéisí neamhoifigiúla' i dtaca le tréaniolraí ar lch 30, agus luaitear 'cáipéisí oifigiúla' arís ar lch 169, i dtaca le horduimhreacha os cionn 20; agus tráchtar ar an 'scríbhneoireacht oifigiúil' ar lch 152, i dtaca le 'comhaireamh rudaí os cionn 10'.

bhfeidhm agus le húsáid i réimse na reachtaíochta agus cad iad na cinn nach mbeadh le húsáid agus le cur i bhfeidhm sa réimse sin.

Réimse na reachtaíochta agus réimsí lasmuigh den reachtaíocht

Tugtar anseo thíos na príomhshamplaí sa leagan den Chaighdeán a d'fhoilsigh an Coiste thuasluaite den idirdhealú a dhéantar idir na rialacha do réimse na reachtaíochta agus do na réimsí lasmuigh den reachtaíocht. Sa chaibidil ar an séimhiú agus ar an urú, tugtar 'Treoir chanúintneodrach don scríbhneoireacht sa réimse poiblí agus i réimse na reachtaíochta' agus 'Treoir ghinearálta don scríbhneoireacht sna trí mhórchanúint' araon. Sa chaibidil ar fhoirm an ainmnigh in ionad an ghinidigh, cáilítear an riail nua 'Má bhíonn ainmfhocal + aidiacht faoi réir ag ainmfhocal eile ní chuirtear athrú an ghinidigh i bhfeidhm ar an ainmfhocal ná ar an aidiacht' mar a leanas: 'Tabhair do d'aire gurb é an gnás i réimse na reachtaíochta an t-ainmfhocal éiginnte atá á cháiliú a chur sa ghinideach i gcónaí sa chás seo'. Mar a chéile i gcás na rialach 'Má bhíonn ainmfhocal agus cáilitheoir ainmfhoclach faoi réir ag ainmfhocal eile ní chuirtear athrú an ghinidigh ar an dara hainmfhocal', gabhann an cáiliú seo a leanas leis-sean: 'Tabhair do d'aire gurb é an gnás i réimse na reachtaíochta an t-ainmfhocal éiginnte atá á cháiliú a chur sa ghinideach i gcónaí sa chás seo'. Agus cáilítear an riail nua nach gcuirtear 'athrú an ghinidigh ar an ainmfhocal ná ar an gcáilitheoir nuair a bhíonn an t-ainmfhocal ar lorg aidiacht shealbhach agus á cháiliú' ag aidiacht cháilíochta nó ag ainmfhocal sa ghinideach i gcáil aidiachta le 'Tabhair do d'aire, áfach, gurb é an gnás i réimse na reachtaíochta an focal ar lorg na haidiachta sealbhaí a chur sa ghinideach i gcónaí cibé acu atá sé á cháiliú nó nach bhfuil'. Tá samplaí eile dá leithéid sa chaibidil chéanna.

Sa chaibidil ar na huimhreacha tugtar dhá phatrún éagsúla, A agus B, i gcás uimhreacha os cionn 100 agus scríobhtar: 'Tabhair do d'aire gurb é an gnás i réimse na reachtaíochta cloí le Patrún A' – i bPatrún A, 'le huimhreacha os cionn 100 féadtar fiche, tríocha . . . nócha agus na haonaid a chur droim ar ais' (m.sh. 'céad fiche is aon chapall amháin' [121])' agus i bPatrún B 'leantar den struchtúr bunuimhir + ainmfhocal uatha gan athrú tosaigh' (m.sh. 'céad fiche (is) a haon capall'). Tá samplaí eile den tsamhail chéanna sa chaibidil sin.³

Sa chaibidil ar an mbriathar, díritear isteach ar an bhfoirm tháite agus an fhoirm scartha mar seo a leanas:

³ Féach an chéad fho-nóta eile i gcomhair sampla eile díobhsan.

Tabhair do d'aire gurb é an gnás i réimse na reachtaíochta cloí leis na foirmeacha thíos sna háiteanna ina bhfuil rogha idir an fhoirm tháite agus an fhoirm scartha:

- an fhoirm tháite sa 1ú pearsa iolra;
- an fhoirm tháite sa 3ú pearsa iolra san aimsir ghnáthchaite, sa mhodh coinníollach agus sa mhodh ordaitheach;
- an fhoirm scartha sa 3ú pearsa iolra san aimsir chaite.

Maidir leis an bhfoirm choibhneasta scríobhtar: ‘Tabhair do d'aire gurb é an gnás i réimse na reachtaíochta cloí leis na bunfhoirmeacha scartha -nn agus -idh seachas in “a leanas”.’ Agus faightear samplaí eile dá leithéid sa chaibidil sin, chomh maith.

Má tá i gceist sa leagan nua den Chaighdeán Oifigiúil a bheidh mar thoradh ar an athbhreithniú reatha freastal ar gach réimse de scríbhneoireacht na Gaeilge – is é sin, ar réimse na reachtaíochta agus ar na réimsí lasmuigh den reachtaíocht – is ceart go soiléireofaí ann cad iad na rialacha agus na leaganacha nach mbainfeadh le réimse na reachtaíochta, ach go háirithe, agus cad iad na rialacha a bhainfeadh go sonrach leis an réimse sin. Tá sé fíorthábhachtach go mbeadh rialacha dochta cinnte i bhfeidhm sa réimse sin chun an débhríochas a sheachaint. Tá sé tábhachtach, chomh maith, go mbeadh leanúnachas i dteanga na reachtaíochta, a oiread agus is féidir, agus gan rialacha nua a thabhairt isteach sa réimse sin mura bhfuil gá leo, nó mura raibh easnamh ar na scríbhinní sa réimse sin go dtí seo de dheasca rialacha áirithe.

Norm molta do scríobh na Gaeilge

Toisc go raibh cosaint déanta ar réimse na reachtaíochta sa leagan nua den Chaighdeán Oifigiúil a bhí mar thoradh ar obair an Choiste Athbhreithnithe, agus toisc gur ceadaíodh rialacha nach raibh chomh docht leis na rialacha sin i gcás na réimsí eile lasmuigh den reachtaíocht – leaganacha ar léir ón mbrú ó fhormhór mór bhaill an Choiste gurbh iad na leaganacha sin a bhí ag teastáil uathu – ghlac údar na haighneachta seo, mar ionadaí na Roinne Dlí agus Cirt agus Comhionannais ar an gCoiste sin, leis an leagan nua sin, is é sin, *An Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge* (Lúnasa 2011). Den chéad uair riamh i stair na Nua-Ghaeilge bhí daoine a bhain le réimsí éagsúla ó thaobh scríobh na Gaeilge de tar éis comhaontú ar shraith rialacha do scríobh na teanga, agus bonn leagtha faoi athbhreithnithe leanúnacha ar na rialacha sin, chomh maith. Ina theannta sin, bhí deis ag an bpobal i gcoitinne

páirt a ghlacadh sa phróiseas athbhreithnithe sin agus aird tugtha ar a gcuid moltaí. Thuig an Roinn go gcothódh cinneadh Rialtais an leagan nua comhaontaithe sin den Chaighdeán Oifigiúil a chur i leataobh, agus leagan eile ar fad a bhí déanta ag Rannóg an Aistriúcháin, leo féin, a fhoilsiú in áit *An Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge*, easaontas mór i measc lucht scríofa na Gaeilge, agus mímhúinín as an gCaighdeán Oifigiúil, agus mholamar comhréiteach a rachadh chun tairbhe don teanga ina áit sin. Agus gan radharc faighte aige ar shaothar athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin, agus talamh slán á dhéanamh againn de go mbeadh na rialacha sin níos coimeádaí agus níos dílse do Chaighdeán Oifigiúil 1958 ná mar a bhí *An Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge* ó thaobh na rialacha do scríobh na Gaeilge i réimse na reachtaíochta de,⁴ mholamar go bhfoilseofaí leagan de shaothar an Choiste leis na rialacha a bhain go sonrach le réimse na reachtaíochta fágtha ar lár agus gurbh é a bheadh ann norm molta do scríobh na Gaeilge lasmuigh de réimse na reachtaíochta. De réir an mholta sin, bheadh leagan athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin ann mar chaighdeán do scríobh na Gaeilge i réimse na reachtaíochta, agus den chéad uair riamh sa Nua-Ghaeilge bheadh rialacha molta ar fáil, a raibh ionadaithe ó lucht múinte na Gaeilge ar gach leibhéal tar éis comhaontú leo, mar threoir do scríobh na Gaeilge i ngach réimse eile.

An séimhiú

Bhí údar na haighneachta seo tar éis dréacht-tuarascáil a chur i dtoll a chéile ar an gCaighdeán Oifigiúil agus é ar fhoireann Rannóg an Aistriúcháin, sular aistrigh sé go dtí an Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais. Sa dréacht-tuarascáil sin bhain na leasuithe a moladh a dhéanamh ar Chaighdeán 1958 le botúin chló a cheartú agus uasdátú a dhéanamh ar an téacs féin bunaithe ar chleachtais aistriúcháin Rannóg an Aistriúcháin san am, is é sin, leasuithe

⁴ Ar eagla na míthuisceana anseo, níor mhiste a rá go raibh an Coiste Athbhreithnithe sásta cloí nach mór i gcónaí le rialacha Chaighdeán 1958 le haghaidh réimse na reachtaíochta nuair a áitíodh gur cheart sin a dhéanamh. Eisceacht ba ea riail an díshéimhithe i gcás aidiachta le hainmfhocal a raibh uimhir ag gabháil leis – moladh go leanfaí an patrún seo a leanas i réimse na reachtaíochta:

‘Nuair a bhíonn an t-ainmfhocal san uatha, bíonn an aidiacht san ainmneach uatha:

(a) séimhithe más ainmfhocal baininsneach an t-ainmfhocal;

(b) gan aon athrú tosaigh más ainmfhocal firinsneach an t-ainmfhocal.

“dhá mhála mór” agus “dhá sheilf mhór”.

Tugtar an aighneacht a chuir an t-údar faoi bhráid an Choiste Stiúrtha i dtaca leis an moladh sin in Aguisín 3. Léiríú ar cé chomh láidir is a bhí baill an Choiste i gcoinne an tséimhithe tar éis ainmfhocail fhirinsneigh sa chás sin nach raibh siad sásta glacadh leis an séimhiú sin fiú i réimse na reachtaíochta – ní raibh sé ag teacht leis an teanga bheo, dar leo, agus bhí sé deacair riail mar sin a mhúineadh do dhaltá. Is amhlaidh, ar an lámh eile, nach n-áirítear an leagan díshéimhithe sin ar chor ar bith i gCaighdeán Athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin, bíodh is go gceadaítear go leor leaganacha canúnacha ann nár ceadaíodh i gCaighdeán 1958.

teicniúla den chuid ba mhó.⁵ Baineadh siar as nuair a chonaic sé Caighdeán Athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin agus an bhéim chéanna ann is a bhí in *An Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge* (2011) ar leaganacha canúnacha nach raibh san áireamh i gCaighdeán 1958 a cheadú agus, anuas air sin, gan cáiliú déanta i dtromlach na gcásanna sin maidir leis na leaganacha sin a bheith teoranta do réimsí scríofa na Gaeilge lasmuigh de réimse na reachtaíochta.

Taca an ama ar chuir údar na haighneachta seo an dréacht-tuarascáil thuasluaite i dtoll a chéile chuir sé ceann eile le chéile ar an séimhiú ar ainmfhocal éiginnte agus é faoi réir ag ainmfhocal eile, ar ceist í a raibh an t-údar ag plé léi san am mar ionadaí Rannóg an Aistriúcháin ar an gCoiste Téarmaíochta agus é ar fhochoiste de chuid an Choiste sin a bhí ag díriú ar an gceist sin.⁶ D'fhoilsigh an Coiste Téarmaíochta a gcuid moltaísean i dtaca le ceist chonspóideach an tséimhithe sin cúpla bliain ina dhiaidh sin, agus an t-údar aistrithe go dtí an Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais. Bhí dhá shraith rialacha ann ansin, sraith amháin á cur i bhfeidhm i dtéarmaí nua a bhí á gceapadh ag an gCoiste Téarmaíochta agus i leabhair a bhí á bhfoilsíú ag an nGúm, agus sraith eile á cur i bhfeidhm ag Rannóg an Aistriúcháin sa leagan Gaeilge a bhí á dhéanamh acu d'Achtanna an Oireachtais. Is í ceist an tséimhithe sin an cheist ba mhó a raibh ar an gCoiste Stiúrtha ar an Athbhreithniú ar an gCaighdeán Oifigiúil aghaidh a thabhairt uirthi sna blianta 2010-2011. Tharla ionadaíocht láidir a bheith ag an gCoiste Téarmaíochta ar an gCoiste Stiúrtha bhí an-bhrú ann glacadh *holus-bolus* le moltaí foilsithe an Choiste Téarmaíochta ar an séimhiú sin. Tá an-chreidiúint ag dul do bhaill an Choiste as gan sin a dhéanamh ach, ina áit sin, filladh arís ar rialacha Chaighdeán 1958 i dtaca leis an séimhiú sin agus obair mhór a dhéanamh orthu. Bhí mionchoigeartuithe chun feabhais ar na rialacha sin mar thoradh ar an obair sin agus sraith rialacha atá dílis do ghnás na Gaeilge agus, san am céanna, a chuireann deireadh leis an éiginnteacht a bhí tagtha chun cinn i gcaitheamh na mblianta i dtaca le cuid de rialacha Chaighdeán 1958 ar an séimhiú sin. Tugtar na rialacha nua in Aguisín 7 leis an aighneacht seo, rialacha ar mór idir iad agus na cinn a bhaineann leis an séimhiú céanna sin i gCaighdeán Athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin, agus moltar go láidir, de mheon macánta, leagan de rialacha sin an Choiste Athbhreithnithe a chur isteach sa leagan nua den Chaighdeán Oifigiúil a thiocthaidh as an ath-bhreithniú reatha in áit leagain de na rialacha atá i gCaighdeán Ath-bhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin, ar rialacha iad a

⁵ Féach an tAguisín deiridh (Aguisín 10) a ghabhann leis an aighneacht seo.

⁶ Féach Aguisín 9.

imíonn i bhfad níos faide ó rialacha Chaighdeán 1958 ná mar a imíonn rialacha Choiste Stiúrtha Roinn na Gaeltachta.⁷ Sa réamhrá a ghabhann leis an tríú heagrán, a foilsíodh anuraidh, dá leabhar mórdhíola *Gramadach gan Stró!* deir Éamonn Ó Dónaill faoin gCaighdeán Athbhreithnithe (COA) go ‘[r]achadh sé dian ar fiú an cainteoir is cumasaí Gaeilge cuid de na rialacha atá le fáil sa COA a thuiscint, go háirithe na cinn a bhaineann leis an séimhiú ...’⁸

De réir an Chaighdeáin Athbhreithnithe ‘más ainm briathartha an dara hainmfhocal agus más ionann foirm do thuiséal ginideach an ainm bhriathartha agus don aidiacht bhriathartha’ ní shéimhítear é. Cuirtear samplaí den riail nua sin i láthair agus mínítear an riail féin mar seo a leanas:

áis caomhnaithe (= áis chun caomhnú a dhéanamh) ach *áis chaomhnaithe* (= áis atá caomhnaithe), *cuideachta glactha*, *buíon cosanta* ...

An chúis a mhaítear a bheith leis an díshéimhiú sin ar an ainm briathartha a chuirtear chun cinn i gCaighdeán Athbhreithnithe na Rannóige ná chun idirdhealú a dhéanamh idir foirm an ghinidigh den ainm briathartha faoi shéimhiú agus foirm na haidiachta briathartha faoi shéimhiú. Ach ní féidir idirdhealú mar sin a dhéanamh i gcás ainm bhriathartha dar tús guta, nó consan doshéimhithe, sa ghinideach, agus é faoi réir ag ainmfhocal bain-insneach uathu. Ná ní féidir idirdhealú a dhéanamh de réir na rialach nua sin i gcás ainm bhriathartha atá faoi réir ag ainmfhocal firinsneach uatha nó ainmfhocal iolra dar críoch guta nó consan leathan. Faoi mar a scríobh údar na haighneachta seo agus ceist an tséimhithe i gcás téarmaí dlí áirithe faoi chaibidil ar Choiste LEX (Roinn na Gaeltachta),⁹ ‘tuiscint chúng nach bhfuil ag teacht le gnás na Gaeilge’ í an tuiscint nach bhfuil de bhrí le ‘áis chaomhnaithe’ ach ‘áis atá caomhnaithe’, mar a léiríonn téarmaí ó ‘badhb chaointe’ go ‘áit chónaithe’ go ‘uimhir thagartha’. Má bhreathnaímid ar an eiseamláir nua sin sa Chaighdeán Athbhreithnithe, ‘cuideachta glactha’, is léir ó shamplaí sna hAchtanna den ainm briathartha sin faoi shéimhiú tar éis ainmfhocail

⁷ Arís, agus gan radharc faighte ag údar na haighneachta seo ar Chaighdeán Athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin, bhí talamh slán déanta aige gur leasuithe i bhfad níos coimeádaí ar rialacha an tséimhithe a bheadh déanta sa saothar sin ná mar a rinneadh.

⁸ Éamonn Ó Dónaill *Gramadach gan Stró! Eagrán 3* (BÁC 2013), lch vi. Féach, chomh maith, léirmheas Dhónaill Uí Bhaoill ar an gCaighdeán Athbhreithnithe ar *Éigse XXXVIII* (2013), mír 5, lch 343-4, agus Fidelma Ní Ghallchobhair, *Ár dTéarmaí Féin* (2014), mír 9, lch 161.

⁹ Féach Aguisín 8 leis an aighneacht seo, mar a dtugtar argóintí a rinne an t-údar i gcoinne an díshéimhithe a bhí á mholadh ag ionadaí uasal Rannóg an Aistriúcháin ar Choiste LEX, Seán Ó Dubhda, thar ceann na Rannóige, bunaithe ar léamh na Rannóige ar rialacha an Chaighdeáin Athbhreithnithe, i gcás téarmaí áirithe.

bhaininscnigh uatha gur glacadh leis go dtuigfeadh daoine ón gcomhthéacs gurbh é an t-ainm briathartha seachas an aidiacht bhriathartha a bhí in ‘ghlactha’. Faoi mar a scríobh an t-údar i dtaca leis an téarma ‘ionstraim ghlactha’ a bhí faoi bhráid Choiste LEX, faightear ‘tar éis an tríú hionstraim dhaingniúcháin, ghlactha nó cheadaithe dá dtagraítear in Airteagal 43 a thaisceadh’ san Acht Uchtála, 2010, mar shampla, agus faightear ‘ionstraim dhaingniúcháin, ghlactha nó fhorhmeasa’ san Acht fán Eagraíocht um Chomhar agus Forbairt Eacnamaíochta (Ciste Tacaíochta Airgeadais) (Comhaontú), 1976, mar shampla. Is amhlaidh, chomh maith, go bhfaightear ‘tír ghlactha’ in Acht ón mbliain 1998.¹⁰

Is liosta le háireamh iad samplaí d’ainmneacha briathartha eile a séimhíodh sa ghinideach tar éis ainmfhocail bhaininscnigh uatha in Achtanna an Oireachtais a d’aistrigh Rannóg an Aistriúcháin i gcaitheamh na mblianta, agus an fhoirm ghinidigh sin ar aon dul le foirm na haidiachta briathartha, ach ar léir go fiú gan comhthéacs a bheith tugtha gurbh é an t-ainm briathartha atá iontu:

‘ile bhealaithe’,¹¹ ‘ola bhealaithe’,¹² ‘gallúnach bhearrtha’,¹³ ‘feiste bhraite’,¹⁴ ‘áit chalaithé’,¹⁵ ‘Aoine Chéasta’,¹⁶ ‘cumhacht chimithe’,¹⁷ ‘tréimhse chimithe’,¹⁸ ‘foirm chiontaithe’,¹⁹ ‘táille chláraithe’,²⁰ ‘tréimhse chláraithe’,²¹ ‘uimhir chláraithe’,²² ‘bliain chleachta’,²³ ‘tréimhse choigeartaithe’,²⁴ ‘áit choimeádta’,²⁵ ‘pianbhreith choimeádta’,²⁶ ‘monaíocht

¹⁰ ‘seoladh láithreach an linbh sa tír ghlactha’ (alt 3(r) d’Airteagal 78 den Sceideal a ghabhann leis an Acht um Choinbhinsiúin na Ginéive (Leasú), 1998) – féach alt 3 le haghaidh comhthéacs an téarma sin: ‘D’fhonn filleadh leanaí, a aslonnaítear de bhun an Airteagail seo, ar a dteaghlaigh agus ar a dtír a éascú, déanfaidh údarás an Pháirtí a shocraíonn an t-aslonnú agus, de réir mar is cuí, údarás na tíre glactha, cárta ar a mbeidh grianghraif a bhunú le haghaidh gach linbh’.

¹¹ San Acht Airgeadais, 1959 – ní thagraítear ach d’Acht amháin i ngach cás sa liosta seo (agus i liostaí eile a thugtar thíos), ach i go leor cásanna bheadh an téarma le fáil in Achtanna eile de bhreis ar an Acht a dtagraítear dó.

¹² San Acht um Thruailliú na Farraiige (Forálacha Ilghnéitheacha), 2006.

¹³ San Acht Airgid, 1932.

¹⁴ In Acht na Séadchomharthaí Náisiúnta (Leasú), 1987.

¹⁵ San Acht Cuanta, 1946.

¹⁶ In Acht an Reifrinn, 1942.

¹⁷ San Acht Cosanta, (Leasú), 2007.

¹⁸ San Acht um Dhlínse Choiriúil, 1960.

¹⁹ San Acht Iascaigh, 1939.

²⁰ San Acht um Rialú Foirgníochta, 2007.

²¹ San Acht Sláinte (Títhe Banaltrais), 1990.

²² San Acht um Rialáil Cumarsáide (Seirbhísí Ardráta agus Bonneagar Cumarsáide Leictreonáí), 2010.

²³ San Acht Aturnaetha (Leasú), 1960.

²⁴ San Acht um Chomhaontuithe Bretton Woods, 1957.

²⁵ San Acht um Cheartas Coiriúil (Forálacha Ilghnéitheacha), 1997.

²⁶ San Acht um Cheartas Coiriúil (Forálacha Ilghnéitheacha), 2009.

chomórtha’,²⁷ ‘áit chónaithe’,²⁸ ‘cóir chónaithe’,²⁹ ‘cóireáil chónaithe’,³⁰ ‘cóiríocht chónaithe’,³¹ ‘dúiche chónaithe’,³² ‘forbairt chónaithe’,³³ ‘maoin chónaithe’,³⁴ ‘scoil chónaithe’,³⁵ ‘tír chónaithe’,³⁶ ‘tréimhse chónaithe’,³⁷ ‘min chothaithe’,³⁸ ‘seirbhís chraolta’,³⁹ ‘i ndáil chruinnithe’,⁴⁰ ‘tréimhse ghaibhnithe’,⁴¹ ‘obair ghearrtha’,⁴² ‘contúirt mhórghortaithe’,⁴³ ‘deis phléasctha’,⁴⁴ ‘aisce phósta’,⁴⁵ ‘i gcomain phósta’,⁴⁶ ‘tréimhse phrofa’,⁴⁷ ‘foráil shaortha’,⁴⁸ ‘oifig sheachadta’,⁴⁹ ‘cóir shlánaithe’,⁵⁰ ‘cóiríocht shuite’,⁵¹ ‘uimhir thagartha’,⁵² ‘tréimhse tháirgthe’,⁵³ ‘obair thochailte’⁵⁴ agus ‘foirm thoilithe’.⁵⁵

Is amhlaidh go mbíonn sé níos soiléire fós gur ainmfhocal agus ainm briathartha sa ghinideach atá i gceist seachas ainmfhocal agus aidiacht bhriathartha nuair a ghabhann cuspóir leis an ainm briathartha. Ar shamplaí ina bhfuil cuspóir ag ‘glacadh’ agus ‘glactha’ faoi shéimhiú sa ghinideach tá ‘aimsir ghlactha na n-ainmniúchán’ agus ‘áit ghlactha na n-ainmniúchán’ araon san Acht Timpeal Toghachán, 1923. Faightear an ginideach séimhithe in ‘faisnéis ghlactha na hoifige’ san Acht um Thoghacháin Áitiúla, 1927, agus in ‘an áit ghlactha daoine breoite’ san Acht Cosanta, 1954, chomh maith.

²⁷ San Acht um Aontas Eacnamaíoch agus Airgeadaíochta, 1998.

²⁸ San Acht um Cheartas Coiriúil (Cionta Gadaíochta agus Calaoise), 2001.

²⁹ In Acht na dTithe (Leasú), 1952.

³⁰ San Acht Cosanta (Leasú), 2007.

³¹ San Acht um Chúram Leanaí (Leasú), 2007.

³² San Acht um Cheartas Coiriúil, 2006.

³³ San Acht um Pleanáil agus Forbairt, 2000.

³⁴ San Acht Leithreasa, 2010.

³⁵ San Acht Sláinte (Údarás Sláinte Réigiúnach an Oirthir), 1999.

³⁶ San Acht Airgeadais, 1987.

³⁷ San Acht Náisiúntachta agus Saoránachta Éireann, 2001.

³⁸ In Acht Chuan agus Phort Dhún Dealgan, 1925.

³⁹ San Acht um Thoirmeasc ar Ghríosú chun Fuatha, 1989.

⁴⁰ San Acht um Choinbhinsiúin na Ginéive, 1962.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² San Acht Airgeadais (Forála Ilghnéitheacha), 1956.

⁴³ San Acht Sláinte, 1947.

⁴⁴ San Acht um Mianaigh agus Cairéil, 1965.

⁴⁵ San Acht um Bearta Airgeadais (Forálacha Ilghnéitheacha) 2009.

⁴⁶ San Acht Féimheachta, 1988.

⁴⁷ San Acht Oiliúna Tionscail, 1967.

⁴⁸ San Acht Airgeadais, 2010.

⁴⁹ San Acht Seirbhísí Poist agus Teileachumarsáide, 1983.

⁵⁰ In Acht na bPaitinní, 1964.

⁵¹ San Acht Rialtais Áitiúil, 1998.

⁵² San Acht Airgeadais, 2011.

⁵³ San Acht Muc agus Bagúin (Leasú), 1939.

⁵⁴ San Acht um Mótarfheithiclí (Dleachtanna agus Ceadúnais), 2008.

⁵⁵ In Acht na gCuideachtaí (Leasú), 1983.

Ar shamplaí as Achtanna an Oireachtais d'ainmneacha briathartha eile arna séimhiú sa ghinideach tar éis ainmfhocail bhaininscnigh uatha agus lena ngabhann cuspóir tá na cinn seo a leanas:

‘Scéim Bhainistithe Dramhaíola Feirme’,⁵⁶ ‘ola bhealaithe mótarfheithiclí’,⁵⁷ ‘seirbhís bheartaithe muiríne’,⁵⁸ ‘ionstraim bhunaithe an mhuirir’,⁵⁹ ‘cumhacht cheaptha nótaí poiblí agus coimisinéirí’,⁶⁰ ‘scéim chaomhnaithe cósta’,⁶¹ ‘ionstraim cheaptha seachvótálaí’,⁶² ‘áit chláráithe soithigh’,⁶³ ‘táille chláráithe talún’,⁶⁴ ‘uimhir chláráithe cánach’,⁶⁵ ‘uimhir chláráithe CBL’,⁶⁶ ‘substaint choiscthe galar’,⁶⁷ ‘tréimhse choiscthe duánachta’,⁶⁸ ‘cumhacht chomórtha armchúirte’,⁶⁹ ‘áit chruinnithe an Bhinse’,⁷⁰ ‘obair dhéanta bóithre’,⁷¹ ‘foirm dhearbhaithe céannachta’,⁷² ‘cúirt ghearrtha pianbhreithe’,⁷³ ‘líne ghéillte slí’⁷⁴ agus ‘meaisíneacht mheasctha stroighne’.⁷⁵

Mar a dúradh thuas, de ghnáth léiríonn an comhthéacs gur foirm an ghinidigh uatha den ainm briathartha seachas foirm na haidiachta briathartha atá i gceist, más amhlaidh atá. Ach sa chás nach léir sin ón gcomhthéacs tá bealaí timpeall air sin atá aitheanta le fada ag aistritheoirí. Féach, mar shampla, na ‘Treoracha d’Aistritheoirí Gaeilge’ a d’eisigh Aonad na Gaeilge d’Ard-Stiúrthóireacht an Aistriúcháin sa Choimisiún Eorpach ar an 4 Nollaig 2009:

Is féidir débhrí a bheith ag roinnt le téarmaí ar nós ‘údarás cláráithe’; ní léir cé acu *registered authority* nó *registration authority* atá i gceist. Mura bhfuil brí an téarma soiléir sa chomhthéacs ina bhfuil sé, moltar ceann de na hiar-

⁵⁶ San Acht um Bearta Airgeadais Éigeandála ar Mhaithe le Leas an Phobail, 2009.

⁵⁷ San Acht um Chleachtas Srianata (Ordú a Dhaingniú) (Uimh. 2), 1981.

⁵⁸ San Acht Sláinte (Beartú Muiríne) (Leasú), 1985.

⁵⁹ San Acht Cairde Talmhaíochta, 1978.

⁶⁰ In Acht na gCúirteanna (Forálacha Forlíontacha), 1961.

⁶¹ San Acht um Chaomhnú an Chósta, 1963.

⁶² San Acht Cumann Foirgníochta, 1976.

⁶³ San Acht Sábháilteachta, Sláinte agus Leasa (Suiteálacha amach ón gCósta), 1987.

⁶⁴ San Acht um Chaomhnú Áras an Teaghlaigh, 1976.

⁶⁵ San Acht Airgeadais, 2007.

⁶⁶ San Acht Airgeadais, 2007.

⁶⁷ San Acht Substaintí Íce, 1932.

⁶⁸ San Acht Iascaigh (Comhdhlúthú), 1959.

⁶⁹ San Acht Cosanta, 1954.

⁷⁰ San Acht um Binsí Coireanna Idirnáisiúnta Cogaidh, 1998.

⁷¹ San Acht Leasa Shóisialaigh (Comhdhlúthú), 1981.

⁷² San Acht Toghcháin (Leasú), 1972.

⁷³ San Acht um Cheartas Coiriúil, 1993.

⁷⁴ San Acht um Thrácht ar Bhóithre, 2002.

⁷⁵ San Acht Airgeadais, 1939.

mhíreanna ainmfhoclaícha ‘-úcháin/acháin’ agus ‘-(a)íochta’ a úsáid, e.g., ‘údarás clárúcháin’.⁷⁶

I gcás ‘glac’ / ‘glacadh’, in áit an ainm bhriathartha sa ghinideach, d’fhéadfadh an t-aistriitheoir leas a bhaint as ‘glacaidh’ nó ‘glacadóireachta’, dá mba ghá. Faightear ‘glacaidh’ mar aistriúchán sna hAchtanna ar *receiving* sa téarma ‘stát glacaidh’.⁷⁷ Rogha eile fós a bheadh ag an aistriitheoir a mheasfadh débhríochas a bheith ag baint le ‘ghlactha’ ná feidhm a bhaint as aidíacht bunaithe ar ‘glac’. Faighimid ‘cuideachta ghlacathach’ mar aistriúchán ar *adopting company* san Acht Árachais (Leasú), 1938, agus aistrítear *transferree companies* mar ‘cuideachtana glacathacha’ san Acht Árachais, 1936.

Ginideach Iolra agus Ainmneach Iolra

Le gan ach aicme nua amháin eile a fhaightear sa Chaighdeán Athbhreithnithe i dtaca leis an séimhiú de a lua anseo, leagtar amach go bhfuil an séimhiú le fágáil ar lár sa ghinideach iolra tar éis gach ainmfhocail bhaininscnigh san ainmneach uatha – is é sin, nach mbeadh an díshéimhiú teoranta don ghinideach iolra atá faoi réir ag cnuasainm, mar atá i gCaighdeán 1958. Arís, mar a léiríonn leithéid ‘tine chnámh’, níl an riail nua sin ag teacht le gnás na Gaeilge i gcoitinne, ná le gnás na reachtaíochta, ach oiread, mar a léiríonn leithéidí ‘oifig chúirteanna chomhcheangailte’⁷⁸ agus ‘Seirbhís Chúirteanna’,⁷⁹ ‘cáin fháltas caipitiúil’⁸⁰ agus ‘cáin ghnóchan caipitiúil’,⁸¹ ‘cinsireacht fhoilseachán’ agus ‘cuideachta mhuinisean’.⁸²

Agus tá curtha cuid mhaith le castacht chás an tséimhithe ar ainmfhocail éiginnte sa Chaighdeán Athbhreithnithe mar go n-áirítear i ngach ceann de na haicmí ina leagtar amach gur cheart an t-ainmfhocail a dhíshéimhiú tar éis ainmfhocail bhaininscnigh uatha gur cheart, chomh maith, an t-ainmfhocail a dhíshéimhiú tar éis ainmfhocail fhirinscnigh iolra dar críoch consan caol.

⁷⁶ Moltar, mar shampla, *instruments of ratification* a aistriú mar ‘ionstraimí daingniúcháin’ in áit ‘ionstraimí daingnithe’, *export policy* mar ‘beartas onnmhairiúcháin’ in áit ‘beartas onnmhairithe’ agus *review mechanism* mar ‘meicníocht athbhreithniúcháin’ in áit ‘meicníocht athbhreithnithe’. Ar ndóigh, ní fhéadfaí leas a bhaint as seift an díshéimhithe de chuid an Chaighdeáin Athbhreithnithe i gcás ‘údarás cláraithe’, ‘beartas onnmhairithe’ ná ‘ionstraimí daingnithe’.

⁷⁷ Féach, mar shampla, an tAcht Uchtála 2010: ‘ciallaíonn “stát glacaidh”, i ndáil le huchtáil idir tíortha, an stát ina bhfuil cónaí rialta ar uchtaitheoirí ionchasacha an linbh’. Tagraítear don ‘Stát sallchuir’ agus don ‘Stát glacaidh’ mar a leanas san Acht um Chaidreamh agus Diolúine Taidhleoireachta, 1967: ‘Is iad, *inter alia*, feidhmeanna misiúin taidhleoireachta ... ionadaíocht don Stát sallchuir a dhéanamh sa Stát glacaidh’.

⁷⁸ In Acht na gCúirteanna agus na nOifigeach Cúirte, 2009.

⁷⁹ Féach ‘an tAcht um Sheirbhís Chúirteanna, 1998’.

⁸⁰ Féach ‘an tAcht um Cháin Fháltas Caipitiúil, 1976’.

⁸¹ Féach ‘an tAcht um Cháin Ghnóchan Caipitiúil, 1975’.

⁸² San Acht um Chnuas-Mhuinisin agus Mianaigh Fhrithphearsanra, 2008.

Arís níl sé sin ag teacht le Caighdeán 1958 ná le gnás na reachtaíochta, ach oiread, a bhí faoina réir. Ag filleadh dúinn ar an ngingideach iolra, is sampla aithnidiúil den ghinideach sin arna shéimhiú tar éis ainmfhocail fhirinscnigh iolra dar críoch consan caol é ‘Oifigigh Chustam’.⁸³ I gcás an ghinidigh iolra de ‘custam’, faightear leithéidí ‘doiciméid chustam’,⁸⁴ ‘foirgnimh chustam’,⁸⁵ ‘muirir chustam’,⁸⁶ ‘rialacháin chustam’,⁸⁷ ‘taraif chustam’⁸⁸ agus ‘údaráis chustam’⁸⁹ sna hAchtanna chomh maith.⁹⁰ Agus i dtaca le ‘oifigigh’ de, faightear leithéidí ‘oifigigh bhargas’⁹¹ agus ‘oifigigh bhord’,⁹² mar aon le ‘oifigigh shainghníomhaireachtaí’.⁹³ Sampla aithnidiúil eile den séimhiú ar an ngingideach iolra is ea ‘leabhair chuntas’,⁹⁴ agus ar shamplaí eile sna hAchtanna den ghinideach séimhithe tar éis ‘leabhair’ tá ‘leabhair gheallghlacadóirí’⁹⁵ agus ‘leabhair ghiúróirí’.⁹⁶

Is amhlaidh an scéal, chomh maith, i gcás an díshéimhithe ar an ainm briathartha tar éis ainmfhocail fhirinscnigh iolra sa Chaighdeán Athbhreithnithe. Más ionann foirm don ainm briathartha sa ghinideach tar éis ainmfhocail fhirinscnigh iolra dar críoch consan caol agus foirm na haidiachta briathartha, leagtar amach sa Chaighdeán Athbhreithnithe go bhfuil an t-ainm briathartha le díshéimhiú. Mar a mhínítear sa Chaighdeán Athbhreithnithe é, is é is brí le ‘caisleáin chosanta’ ná ‘caisleáin atá cosanta’ agus d’fhonn ‘caisleáin chun cosaint a dhéanamh’ a chur in iúl is gá, de réir an Chaighdeáin Athbhreithnithe, ‘caisleáin cosanta’ a scríobh. Athrú mór atá anseo ar rialacha an Chaighdeáin Oifigiúil – ar na samplaí de riail an tséimhithe ar ainmfhocal éiginnte sa ghinideach agus é faoi réir ag ainmfhocal iolra dar críoch consan caol a tugadh i gCaighdeán 1958 bhí ‘innill bhainte’, foirm a bhí le fáil in Acht ón mbliain roimhe sin.⁹⁷ Ar an láimh eile, i dtaca le ‘cosanta’ thuas, gan séimhiú, faightear, mar shampla, ‘Sceideal ... de

⁸³ San Acht um Athchóiriú an Dlí Reachtúil, 2007, mar shampla – cf. ‘Oifigigh Chustaim’ san Acht Daingnithe Orduithe Shealadaigh um Piara agus Cuan, 1929.

⁸⁴ San Acht Airgeadais, 1999.

⁸⁵ San Acht um Athchóiriú an Dlí Reachtúil, 2007.

⁸⁶ San Acht Saorphort, 1986.

⁸⁷ San Acht um Athchóiriú an Dlí Reachtúil, 2007.

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ San Acht Airgeadais, 2010.

⁹⁰ Ar ndóigh, ó thaobh an ghinidigh tar éis ainmfhocail bhaininscnigh, faightear ‘dleacht chustam’ sna hAchtanna, chomh maith.

⁹¹ San Acht um Ghearrtheidil, 1962.

⁹² San Acht Iascaigh (Comhdhlúthú), 1959.

⁹³ San Acht um Chraidreamh agus Díolúine Taidhleoireachta, 1967.

⁹⁴ In Acht an Bhainc Ceannais agus na bhForas Creidmheasa (Réiteach), 2011.

⁹⁵ San Acht um Bord Rásaíochta agus Rás-Chúrsaí, 1945.

⁹⁶ San Acht Daingnithe Ordaithe Shealadaigh Rialtais Áitiúil, 1965.

⁹⁷ San Acht d’Fhorchur Dleacht (Orduithe a Dhaingniú), 1957.

chórais chosanta in aghaidh dóiteáin’ in Acht ón mbliain 2011⁹⁸ agus in Acht ón mbliain roimhe sin faightear ‘Ráitis éilimh agus chosanta’.⁹⁹ Ag teacht le ‘áit chónaithe’, a tugadh agus an séimhiú tar éis ainmfhocail bhaininscnigh uatha faoi chaibidil thuas, faighimid ‘aonaid chónaithe’,¹⁰⁰ ‘ionaid chónaithe’,¹⁰¹ ‘limistéir chónaithe’,¹⁰² ‘othair chónaithe’,¹⁰³ ‘pobail chónaithe’,¹⁰⁴ ‘riachtanais chónaithe’¹⁰⁵ agus ‘teaghlaigh chónaithe’¹⁰⁶ in Achtanna éagsúla. Téarma atá bunaithe le fada i scríbhneoireacht acadúil na Gaeilge is ea ‘leabhair thagartha’, ar téarma é a fhaightear in Acht ón mbliain 2009, mar shampla.¹⁰⁷ Ar shamplaí eile as na hAchtanna d’ainm briathartha arna shéimhiú sa ghinideach agus é faoi réir ag ainmfhocail iolra dar críoch consan caol tá na cinn seo a leanas:

‘gairis bhraite’,¹⁰⁸ ‘fearais bhuaite’,¹⁰⁹ ‘córais chaidéalaithe’,¹¹⁰ ‘riachtanais chaomhnaithe’,¹¹¹ ‘cláir chomhardaithe’,¹¹² ‘caiteachais chothaithe’,¹¹³ ‘costais chothaithe’,¹¹⁴ ‘liúntais chothaithe’,¹¹⁵ ‘airteagail chomhaontaithe’,¹¹⁶ ‘údaráis chraolta’,¹¹⁷ ‘liúntais chuimilte’,¹¹⁸ ‘córais chuisnithe’,¹¹⁹ ‘ábhair fhálaithe’,¹²⁰ ‘dhliteanais fhrithgheallta’,¹²¹ ‘chláir mhaoinithe’¹²² agus ‘próisis phléite’.¹²³

Arís, ar ndóigh, ní oibríonn an t-idirdhealú atá á áitiú sa riail nua i gcás ainmneacha briathartha dar tús guta nó consan neamh-inséimhithe, ná i gcás

⁹⁸ San Acht um Fhorbairtí Ilaonad, 2011.

⁹⁹ San Acht Eadrána, 2010.

¹⁰⁰ San Acht um Fhorbairtí Ilaonad, 2011.

¹⁰¹ San Acht Sláinte, 2007.

¹⁰² In Acht na nAinmhithe, 1985.

¹⁰³ San Acht um Pleanáil agus Forbairt (Leasú), 2010.

¹⁰⁴ San Acht um Athnuachan Uirbeach, 1998.

¹⁰⁵ In Acht na dTithe (Teaghaisí Príobháideacha ar Cíos), 1982.

¹⁰⁶ San Acht Leithreasa, 1984.

¹⁰⁷ San Acht fán nGníomhaireacht Náisiúnta um Bainistíocht Sócmhainní, 2009.

¹⁰⁸ San Acht um Mianaigh agus Cairéil, 1965.

¹⁰⁹ San Acht um Mótarfheithiclí (Dleachtanna agus Ceadúnais) (Uimh. 2), 2008.

¹¹⁰ San Acht Loingis Cheannaíochta, 2010.

¹¹¹ In Acht na nArm Tine (Deimhnithe Airm Tine do Neamhchónaitheoirí), 2000.

¹¹² San Acht um Athchóiriú an Bhainc Ceannais, 2010.

¹¹³ In Acht na Radharcmhastóirí, 1956.

¹¹⁴ San Acht Leabharlanna Poiblí, 1947.

¹¹⁵ San Acht Carthanas, 2009.

¹¹⁶ San Acht um Chomhaontuithe Bretton Woods (Leasú), 2012.

¹¹⁷ San Acht um Údarás Craolacháin, 1960.

¹¹⁸ San Acht Airgeadais, 1998.

¹¹⁹ San Acht Airgeadais, 1999.

¹²⁰ San Acht Airgeadais, 1978.

¹²¹ San Acht Árachais, 1989.

¹²² San Acht um Chomhaontú na Breataine-na hÉireann, 1999.

¹²³ San Acht um Shaoráil Faisnéise, 1997.

ainmfhocal atá faoi réir ag ainmfhocal firinsneach iolra nach críoch consan caol nó ainmfhocal baininsneach iolra. Agus, ar aon nós, mar a chonaiceamar i gcás an ainm bhriathartha faoi réir ag ainmfhocal baininsneach uatha, bíonn sé soiléir de ghnáth i gcás an ainm bhriathartha faoi réir ag ainmfhocal firinsneach iolra cé acu an ginideach den ainm briathartha nó an aidiacht bhriathartha atá i gceist. Ach is amhlaidh go gcuirtear riail nua sin an díshéimhithe san áireamh sa Chaighdeán Athbhreithnithe fiú nuair a ghabhann cuspóir leis an ainm briathartha sa ghinideach. Athraítear sampla Chaighdeán 1958, ‘fir bhualte an arbhair’, gona shéimhiú, go ‘innill buailte an arbhair’ sa Chaighdeán Athbhreithnithe. Mar a chonaiceamar thuas i gcás an ainm bhriathartha faoi réir ag ainmfhocal baininsneach uatha, is lúide go mór an baol atá ann go measfadh duine gur aidiacht bhriathartha a bhí sa ghinideach den ainm briathartha cuspóir a bheith ag gabháil leis an ainm briathartha sa ghinideach. Agus, arís, níl an riail nua seo de chuid an Chaighdeán Athbhreithnithe ag teacht le traidisiún na nAchtanna. In Acht ón mbliain 2009, mar shampla, faightear ‘chun costais bhainistithe agus chothabhála teaghaise ... a íoc’.¹²⁴ Le dhá shampla a thabhairt de ‘cosaint’ sa ghinideach agus cuspóir á leanúint, faightear ‘Oifigigh Chosanta Iascaigh Mhara’ in Acht ón mbliain 1959¹²⁵ agus ‘cumainn chosanta géim’ in Acht ón mbliain 1930.¹²⁶ Tugtar samplaí eile as na hAchtanna den ainm briathartha faoi shéimhiú sa ghinideach agus cuspóir á leanúint sa liosta seo a leanas:

‘costais bhunaithe scéimeanna’,¹²⁷ ‘gáis cheaptha teasa’,¹²⁸ ‘beartais chomhardaithe íocaíochtaí’,¹²⁹ ‘caighdeán fhoirgnithe tithe’,¹³⁰ ‘beartais fhorbartha pobail’,¹³¹ ‘boird fhorbartha cathrach agus contae’,¹³² ‘cláir fhorbartha pobail’,¹³³ ‘deontais fhorbartha fiontar’,¹³⁴ ‘stáisiúin ghilactha satailíte’¹³⁵ agus ‘ábhair thruaillithe an atmaisféir’.¹³⁶

¹²⁴ In Acht na dTithe (Forálacha Ilghnéitheacha), 2009.

¹²⁵ San Acht Iascaigh (Comhdhlúthú), 1959.

¹²⁶ San Acht chun Géim do Chosaint, 1930.

¹²⁷ San Acht Airgeadais, 1999.

¹²⁸ San Acht Airgeadais, 2010.

¹²⁹ San Acht fán Eagraíocht um Chomhar agus Forbairt Eacnamaíochta (Ciste Tacaíochta Airgeadais) (Comhaontú), 1976.

¹³⁰ San Acht Airgeadais, 1981.

¹³¹ San Acht um an nGníomhaireacht Náisiúnta Forbartha Pobail, 1982.

¹³² San Acht um Pleanáil agus Forbairt, 2000.

¹³³ San Acht um an nGníomhaireacht Náisiúnta Forbartha Pobail, 1982.

¹³⁴ San Acht um Fhorbairt Tionscail, 1977.

¹³⁵ San Acht um Rialáil Cumarsáide (Leasú), 2007.

¹³⁶ San Acht Rialtais Áitiúil (Seirbhísí Sláintíochta), 1962.

De jure v. De facto

Tá an bhéim i gCaighdeán Athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin agus in *An Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge* araon ar an díchaighdeánú, is é sin, an caighdeánú ar an teanga sa scríbhneoireacht oifigiúil i rinneadh i gCaighdeán Oifigiúil 1958 a mhaolú, nó a chur ar ceal, i líon suntasach cásanna. Tugann James Milroy an sainmhíniú seo a leanas ar a bhfuil i gceist sa chaighdeánú: *standardization consists of the imposition of uniformity upon a class of object.*¹³⁷ Deir an t-údar san alt céanna: *In respect of the internal form of language, the process of standardization works by promoting invariance or uniformity in language structure.* Tá an do-athraitheacht nó an tseasmhacht agus an aonfhoirmeacht an-tábhachtach i réimse na reachtaíochta, ar ndóigh. Faoi mar a deir James Milroy agus Lesley Milroy:

*The whole notion of standardization is bound up with the aim of functional efficiency of the language. Ultimately, the desideratum is that everyone should use and understand the language in the same way with the minimum of misunderstanding and the maximum of efficiency.*¹³⁸

Tá an-bhrú ann leaganacha canúnacha nach raibh glacadh leo i gCaighdeán Oifigiúil 1958 a chur san áireamh sa Chaighdeán Oifigiúil, ach tá baol ann san iarracht ar fhreastal ar gach trá nach n-éireoidh leis an leagan athbhreithnithe freastal go sásúil ar thrá ar bith.¹³⁹ Comhtharlúint a bhí ann go raibh dhá chaighdeán éagsúla curtha i dtoll a chéile sa bhliain 2011, nuair a mhol an Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais go bhféadfadh an teanga a bheith thuas lena leithéid, ach ceann amháin a bheith dírithe go sonrath ar réimse na reachtaíochta agus an ceann eile ar na réimsí lasmuigh de réimse na reachtaíochta. Tá féidearthacht dá leithéid ann i gcónaí, is é sin, go ndír-eodh Rannóg an Aistriúcháin, san athbhreithniú reatha atá ar bun faoina stiúir, ar Chaighdeán 1958 a athbhreithniú ar mhaithe leis an réimse a mbíonn an Rannóg ag plé leis go díreach, is é sin, réimse na reachtaíochta, agus go ndéanfaí athbhreithniú eile ar mhaithe leis na réimsí eile, athbhreithniú a mbeadh an Rannóg páirteach ann agus a mbeadh tionchar ag a n-athbhreithniúsan air, ach a bheadh dírithe go príomha ar norm a fhorbairt a

¹³⁷ James Milroy, *Language ideologies and the consequences of standardization*, *Journal of Sociolinguistics*, 5(4), 2001, lch 531.

¹³⁸ James Milroy agus Lesley Milroy, *Authority in Language: Investigating Standard English*, 1999, lch 19.

¹³⁹ I gcás leaganacha canúnacha a cheadú, féach nár ceadaíodh, mar shampla, an easpa séimhithe ar an aidiacht le hainmfhocal firinsneach tar éis uimhreach sa Chaighdeán Athbhreithnithe – féach fo-nóta 4 thuas i dtaca leis an séimhiú sin de. Agus, le gan ach sampla amháin eile a thabhairt, cé go n-áirítear foirmeacha le ‘muid’ i dtáblaí na mbriathra sa Chaighdeán Athbhreithnithe, ní áirítear foirmeacha le ‘sinn’ sna táblaí céanna sin.

bheadh le múineadh sna scoileanna agus, san am céanna, a leagfadh amach caighdeán molta do scríobh na Gaeilge sna mórchanúintí.

Gníomh radacach don Ghaeilge a bheadh i níos mó ná an t-aon chaighdeán amháin a bheith ann, ach is amhlaidh a bhí *de facto* le Caighdeán 1958 ar láimh amháin, agus scata treoirleabhar ar an láimh eile. Cé go bhforáiltear sa reachtaíocht nua go mbeidh an Caighdeán athbhreithnithe atá le teacht amach faoin reachtaíocht sin ‘mar an treoir le haghaidh scríbhneoireacht sa Ghaeilge’,¹⁴⁰ is cinnte go mbeidh eagrán nua ann sna blianta atá le teacht de leabhar mórdhíola Éamonn Uí Dhónaill ar tagraíodh dó thuas, *Gramadach gan Stró!*, mar shampla, chomh maith le leithéid *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí* agus go leor eile, mar a bhí ó 1958 i leith. Ach a bheith saor chun imeacht ón gCaighdeán a chóiriú ar mhaithe le réimse na reachtaíochta tá go leor féidearthachtaí ann a bhféadfadh an Ghaeilge teacht i dtír orthu. In alt dar teideal ‘Caighdeáin, caighdeánú agus torthaí ar chaighdeánú na Gaeilge’ deir Noel P. Ó Murchadha:

D’fhéadfadh torthaí fiúntacha teacht as féachaint ar mhúnlaí malartacha an chaighdeánaithe, go háirithe tabhairt chun réitigh na saincheistanna údaráis agus barántúlachta a théann le saghsanna agus stíleanna difriúla Gaeilge. Chomh maith le dhá chaighdeán a aithint don scríbhneoireacht, cuireann múnla na hIoruaise reachtaíocht ar fáil le go gcuirfeadh múinteoirí a gcuid cainte in oiriúint don chanúint áitiúil agus cuirtear canúint áitiúil chun cinn i measc na ndaltaí. Teanga il-lárnaíoch í an Ocsatáinis a thugann tosach áite don éagsúlacht réigiúnach sa chóras scríbhneoireachta. Bíodh agus gur bunaithe ar mhúnla na Fraincise atá caighdeán na Briotáinise agus gur theip air mar phróiseas, glactar ann le noirm áitiúla ... seachas noirm lárnaíoch a cuirfeadh i bhfeidhm ar an teanga Tá lucht na Corsacaise le tamall anois ag cuimsiú choincheap an *polynomie*. Féachtar ar an gCorsacais mar theanga ina bhfuil éagsúlacht inmheánach na teanga ina gné lárnaíoch den phleanáil teanga agus déantar iarracht aontas teangeolaíochta a bhaint amach trí struchtúr cuimsitheach na teanga a dhiúltaíonn don chéimlathas.¹⁴¹

Tá foráil sa reachtaíocht nua maidir le Coiste a bhunú chun cuidiú leis an athbhreithniú reatha ar an gCaighdeán, ach ní bheadh a bhac ar an dara Coiste a bhunú, ar faoina stiúir a chuirfí norm i dtoll a chéile do scríobh na Gaeilge lasmuigh de réimse na reachtaíochta, Coiste a bheadh faoi cheannas Roinn na Gaeltachta agus na Roinne Oideachais, agus ar a mbeadh ionad-

¹⁴⁰ Alt 2 den Acht um Choimisiún Thithe an Oireachtais (Leasú), 2013.

¹⁴¹ Noel P. Ó Murchadha, ‘Caighdeáin, caighdeánú agus torthaí ar chaighdeánú na Gaeilge’, in Farr, F. agus Moriarty, F (eag.), *Language, Learning and Teaching: Irish research perspectives*, 2013, lch 189.

aíocht ag Rannóg an Aistriúcháin. Thógfaí ar an obair atá déanta cheana féin sa dá shaothar ina ndearnadh athbhreithniú ar Chaighdeán 1958. D'fhágfadh sin saoirse ag Rannóg an Aistriúcháin díriú ar an gCaighdeán Oifigiúil a athbhreithniú do réimse na reachtaíochta. Chun sampla amháin a thabhairt anseo ar an mbuntáiste a ghabhfadh lena leithéid, breathnóimis anseo ar chaibidil tosaigh Chaighdeán Athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin, mar a bhfuil cur síos ar an alt, cur síos nach raibh a mhacasamhail i gCaighdeán 1958.

An t-alt

In alt 1.1 den Chaighdeán Athbhreithnithe leagtar amach an méid seo a leanas:

Ós rud é go bhfuil alt cinnte agus alt éiginnte i roinnt teangacha, an Béarla mar shampla, is minic an t-alt cinnte á fhágáil ar lár i gcás teidil, gan dochar don bhrí: mar shampla, *Finance Minister*. Tuigtear gurb ionann *Finance Minister* agus *the Finance Minister; Department of Education* agus *The Department of Education*. Sa Ghaeilge, áfach, toisc nach bhfuil aon alt éiginnte ann, ní mór an t-alt a úsáid i gcásanna den sórt sin: *An tAire Airgeadais; An Roinn Oideachais; An Oifig um Rialú Tobac; An Phríomh-Oifig Staidrimh* (ach, ar ndóigh, *Príomh-Oifig Staidrimh na hÉireann*).

Is amhlaidh, áfach, gurb é an gnás leithéid ‘Aire Airgeadais’ a chur tar éis ainm an Aire sa reachtaíocht nuair a luaitear an tAire atá tar éis an tOrdú nó na Rialacháin atá i gceist a dhéanamh. Is faoi shéala Brendan Howlin, ‘Aire Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe’, a tugadh an tOrdú fán Acht um Choimisiún Thithe an Oireachtais (Leasú), 2013 (Tosach Feidhme), 2013, ar an 10 Meitheamh 2013, is é sin, an tOrdú faoinar ceapadh an 14ú lá den mhí sin mar an lá a dtiocfadh an tAcht sin, faoina bhfuil an t-athbhreithniú reatha á dhéanamh ar an gCaighdeán Oifigiúil, i ngníomh.¹⁴² An chéad abairt san Ionstraim sin ná ‘I bhfeidhmiú na gcumhachtaí a thugtar dom le halt 5 (3) den Acht um Choimisiún Thithe an Oireachtais (Leasú), 2013 (Uimh. 3 de 2013) , ordáimse, Brendan Howlin, Aire Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe, leis seo mar a leanas’. Mar a chéile, is faoi shéala Éamoin Uí Chuív, ‘Aire Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta’, a rinneadh na Rialacháin um Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003 (Alt 9), 2008 (I. R. Uimh. 391 de 2008).¹⁴³ Agus is faoi shéala Alan M. Dukes, ‘Aire Airgead-

¹⁴² Féach <http://www.irishstatutebook.ie/2013/ga/si/0198.html>.

¹⁴³ Féach <http://www.ahg.gov.ie/ie/AnGhaeilge/AchtadTeangachaOifigiula2003/Reachtaiocht>. Cuirtear tús leis an Ionstraim Reachtuil sin mar a leanas: ‘I bhfeidhmiú na gcumhachtaí a thugtar dom le hailt 4(2) agus 9(1) d’Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003 (Uimh. 32 de 2003), déanaimse, Éamon Ó Cuív, Aire Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta, leis seo, na rialacháin seo a leanas’.

ais’, ar an 2 Samhain 1984, a rinneadh na Rialacháin a fhaightear in Ionstraim Reachtúil Uimh. 275 de 1984 (de réir an leagain Bhéarla).¹⁴⁴

Is amhlaidh go dtagann a leithéidí le fasaigh a théann siar os cionn nócha bliain i reachtaíocht an Stáit. Gabhann ‘Aire Airgeadais’ leis an ainm ‘Earnán de Blaghd’ i ndeireadh an Ordaithe a rinne an tAire sin ar an 21ú lá d’Fheabhra, 1924, ag socrú ‘Costaisí Clárathachta’,¹⁴⁵ agus gabhann ‘Aire um Rialtas Áitiúil’ le hainm an Bhlaghdaigh in Ordú Béarla a rinne sé ar an 20 Aibreán 1923 agus a foilsíodh ar *Iris Oifigiúil* an 1 Bealtaine 1923.¹⁴⁶

Níos faide ar aghaidh san alt tosaigh sa Chaighdeán Athbhreithnithe scríobhtar: ‘Nuair atá brí theibí, nó brí ghinearálta, leis an ainmfhocal, is iondúil an t-alt a úsáid’. Ar na samplaí a thugtar tá ‘tugadh isteach an colscaradh in Éirinn roinnt blianta ó shin’ agus ‘forbairt na tuaithe’. Is é an gnás, áfach, go háirithe i dteidil nó i gceannteidil, sa reachtaíocht, nach mbíonn an t-alt ag gabháil le hainmfhocail theibí. ‘An tAcht um an Dlí Teaghlaigh (Colscaradh) 1996’ atá mar theideal oifigiúil ar Acht Uimh. 33 de 1996, mar shampla, agus in alt 1 den Acht um Ghnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta (Forálacha Ilghnéitheacha), 2007, faightear an míniú seo a leanas:

folaíonn “forbairt tuaithe” ... gníomhaíochtaí eacnamaíocha, sóisialta agus cultúrtha a chur chun cinn agus a chothú agus tacaíocht a thabhairt don chéanna i limistéir thuaithe¹⁴⁷

Agus duine ag aistriú téacs dlí ní mór dó bheith dílis don bhuntéacs agus más ainmfhocal éiginnte atá á aistriú d’fhéadfadh nach mbeadh an bhrí chéanna leis an abairt dá gcuirfí an t-alt leis an leagan Gaeilge den ainmfhocal – dá mbeadh an t-alt ag gabháil le ‘colscaradh’ san abairt seo a leanas, mar shampla, thuigfeadh duine gur colscaradh ar leith a bhí faoi chaibidil inti:

¹⁴⁴ Féach <http://www.irishstatutebook.ie/1984/en/si/0275.html>.

¹⁴⁵ Orduithe agus Rialacha Puiblí, 1924, Uimh. 6.

¹⁴⁶ Féach <http://www.irishstatutebook.ie/1923/en/si/v11pg41.html> (an *Registration of Electors (Police) Order, 1923*). Gabhann ‘Aire um Tiúscal agus Tráchtáil’ leis an ainm ‘S. MACGRAITH’ sna hOrduithe agus Rialacha Puiblí, 1923, Uimh. 14, mar shampla.

¹⁴⁷ Aistriúchán atá ansin thuas ar an abairt seo a leanas: “rural development” includes ... the promotion, fostering and support of economic, social and cultural activities in rural areas by the implementation of a broad range of schemes

Déanfar colscaradh a dheonófar in aon cheann de na dlínsí seo a leanas – ... Sasana agus an Bhreatain Bheag ... a aithint má bhíonn sainchónaí ar cheachtar céile in aon cheann de na dlínsí sin.¹⁴⁸

Seo a leanas teideal roinnt Achtanna a achtaíodh le blianta beaga anuas agus a gcuirfí an t-alt isteach roimh an ainmfhocal iontu a bhfuil ‘brí theibí, nó brí ghinearálta, leis’ dá mbeidís i réimsí eile de scríobh na Gaeilge:

‘An tAcht um Chosaint na Beatha le Linn Toirchis, 2013’, ‘An tAcht um Barántas Gabhála Eorpach (Feidhm maidir le Trú Tíortha agus Leasú) agus um Eiseachadadh (Leasú), 2012’, ‘An tAcht um Éilliú a Chosc (Leasú), 2010’, ‘An tAcht um an Dlí Coiriúil (Gealtacht), 2010’, ‘An tAcht um Chlúmhilleadh, 2009’, ‘An tAcht um Fhorbairt Tionscail, 2009’, ‘An tAcht um Ghníomhaireacht Airgeadais d’Fhorbairt Náisiúnta (Leasú), 2007’, ‘An tAcht Cógaisíochta, 2007’, ‘An tAcht um Shábháilteacht Mhuirí, 2005’, ‘An tAcht um Fháltais ó Choireacht (Leasú), 2005’ agus ‘An tAcht um Pleanáil agus Forbairt, 2000’.

Ghlacfaí leis go mbeadh an dá phointe bhunúsacha i dtaca leis an alt a thugtar sa Chaighdeán Athbhreithnithe ar eolas ag an té a bheadh ag plé le réimse na reachtaíochta. Ar an láimh eile, is fiú na cásanna sin atá luaite thuas nuair nach mbíonn an t-alt ag gabháil leis an ainmfhocal a áireamh i leagan athbhreithnithe den Chaighdeán Oifigiúil don té a bheadh ag plé le réimse na reachtaíochta. In iarracht san athbhreithniú reatha ar an gCaighdeán Oifigiúil a bheith ‘mar an treoir le haghaidh scríbhneoireacht sa Ghaeilge’ tá an baol ann go gcaillfí na buanna a bhaineann le Caighdeán 1958 don duine atá ag plé le réimse na reachtaíochta – an tslí nach ndéantar iarracht ar gach uile ghné de scríobh na Gaeilge a chuimsiú, ach gur leabhar tagartha atá ann, ar féidir é a cheadú i gcásanna ina mbíonn amhras ar dhuine agus é i mbun Achtanna nó Ionstraimí Reachtúla a aistriú ach go háirithe. Ar ndóigh, ní hionann Caighdeán Oifigiúil agus graiméar. Chomh maith leis sin, tá aithneantas ag dul don chorpas mór reachtaíochta Gaeilge atá foilsithe le breis is leathchéad bliain anuas, bunaithe ar thuiscint na n-aistritheoirí ar rialacha Chaighdeán Oifigiúil 1958 – séimhiú a bheith ar ainmfhocal agus é faoi réir ag ainmfhocal firinsneach iolra dar críoch consan caol, mar shampla, agus

¹⁴⁸ Alt 5(3) den Acht um Shainchónaí agus Aithint Colscarthaí Coigríche, 1986 – mar aistriúchán ar an abairt seo a leanas: *A divorce granted in any of the following jurisdictions – ... England and Wales ... shall be recognised if either spouse is domiciled in any of those jurisdictions.*

séimhiú ar an ainm briathartha sa ghinideach agus é faoi réir ag ainmfhocal baininsneach uatha ach go háirithe inár gcásna de anseo.

Coiste Stiúrtha

Níl sna rialacha sa Chaighdeán Athbhreithnithe a dtagraítear dóibh thuas ach cuid de na rialacha gur mhaith leis an Roinn Dlí agus Cirt agus Comh-ionannais go mbeadh deis againn iad a phlé san athbhreithniú reatha. Ba mhaith linn bheith páirteach sa chomhphlé ar roinnt rialacha eile sa saothar sin, chomh maith, fad a bhaineann le hIonstraimí Reachtúla de, agus go háirithe na cinn a bhfaightear na habairtí seo a leanas mar eiseamláirí díobh: ‘Reachtaíocht AE’ agus ‘Roinn Imscrúdaithe NA’ (alt 3.1.3); ‘le haghaidh páirc mhór’ (alt 3.2.4); ‘ag baint leas as an gcóras’ (alt 3.2.10); ‘d’ainneoin aon cheist eile den sórt sin’ (alt 3.2.11); ‘bhí sórt deabhadh orm’ (alt 3.2.12); ‘d’ainneoin an chuid eile den alt’ (alt 3.2.13); ‘b’ó Bhaile Átha Cliath í’ (alt 7.2.1); ‘seacht billiún déag’¹⁴⁹ (alt 9.2.2); ‘céad is fiche’ in áit ‘céad a fiche’ (alt 9.2.3; cf. 9.2.4); ‘pingine’, ‘seachtaine’ agus ‘troithe’ agus gan na gnáthfhoirmeacha iolra á gceadú (alt 9.3.2); ‘aon chapall amháin is fiche’ (alt 9.3.4); úsáid ‘cuid’ á leathnú gan cháiliú (alt 9.6.1-3) agus úsáid ‘ceann’ á leathnú (alt 9.6.5) in áit an ghnáthchórais a thugtar i gCaighdeán 1958.

Fochúis a bhí ag údar na haighneachta seo le haird a tharraingt anseo ar ghnéithe áirithe de Chaighdeán Athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin ná gurb iad aistritheoirí Rannóg an Aistriúcháin atá, faoin reachtaíocht nua, i mbun an athbhreithnithe reatha agus go mbeidh an-chathú ann leanúint ar aghaidh ag tógáil ar na leasuithe ar Chaighdeán 1958 a rinneadh i gCaighdeán Athbhreithnithe Rannóg an Aistriúcháin. De réir na reachtaíochta nua, tá an leagan athbhreithnithe sin le cur san áireamh san athbhreithniú reatha, agus ní dhéantar aon tagairt don *Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge* sa reachtaíocht, ná sa bhrollach a ghabhann leis an *gCaighdeán Athbhreithnithe* ach oiread. Nuair a bhí an reachtaíocht nua faoi bhráid Thithe an Oireachtais, áfach, gheall Aire Stáit na Gaeltachta san am go gcuirfí an *Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge* san áireamh sa chéad athbhreithniú a dhéanfaí faoin reachtaíocht sin. Moltar go ndéanfaí sin agus, chomh maith leis sin, go n-iarrfaí ar an gceathrar ba ghníomhaí ar an gCoiste Stiúrtha sin a bunaíodh faoi choimirce Roinn na Gaeltachta chun athbhreithniú a dhéanamh ar an gCaighdeán Oifigiúil páirt a ghlacadh sa Choiste dá bhforáiltear sa reachtaíocht nua chun críche an athbhreithnithe reatha. Tá sé tábhachtach go ndéanfaí iarracht ar chomhaontas a chothú tar

¹⁴⁹ D’fhéadfadh gá a bheith lena leithéid i gcás labhairt na Gaeilge ach bheadh an ‘b’ an-soiléir i scríbhinn.

éis an easaontais a bhain leis an g*Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge* a chur i leataobh, agus gan é a fhoilsiú, agus *Caighdeán Athbhreithithe Rannóg an Aistriúcháin* a fhoilsiú ina áit sin. Tá ceachtanna le foghlaim ón bpróiseas comhairliúcháin agus cinnteoireachta a bhain le hobair Choiste Stiúrtha 2010-2011 agus is cabhair chuige sin é an t-aistritheoir ba shinsearaí a bhí i Láraonad Aistriúcháin Roinn na Gaeltachta le linn an athbhreithnithe sin, agus ar faoi choimirce an Láraonaid sin a rinneadh an t-athbhreithniú sin, a bheith aistrithe go Rannóg an Aistriúcháin anois. Moltar go mbeadh ionadaíocht ag an Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais ar an gCoiste a bheidh ag plé leis an athbhreithniú reatha chun saineolas Rannóg an Aistriúcháin a chomhlánú i dtaca le réimse na reachtaíochta, fad a bhaineann le hIonstraimí Reachtúla ina mbíonn Rialacha Cúirte ach go háirithe, gan trácht ar scríbhinní oifigiúla eile, ó chomhfhreagras oifigiúil go freagraí ar cheist-eanna parlaiminteacha agus óráidí i dTithe an Oireachtais. Níor díriodh anseo ach ar ghnéithe áirithe den Chaighdeán Oifigiúil ach ba mhaith leis an Roinn bheith páirteach sa chomhphlé ar na mionphointí gramadaí de réir mar a bheidh cinneadh á dhéanamh orthu, agus ar mholtaí a thiocfaidh chun cinn le linn an phróisis athbhreithnithe seo,¹⁵⁰ chun críche an leagain athbhreithnithe den Chaighdeán Oifigiúil, a mbeidh dualgas dlí orainn é a chur i bhfeidhm sna Rialacha Cúirte a bheidh á bhfoilsiú againn.

Micheál Ó Cearúil, Ph.D.
9 Deireadh Fómhair 2014

¹⁵⁰ Féach Aguisíní 5-6 leis seo thíos, mar a dtugtar dhá shampla de leasuithe teicniúla a chuir údar na haighneachta seo faoi bhráid Choiste Stiúrtha 2010–2011, agus atá á dtabhairt anseo arís chun cuidiú leis an athbhreithniú reatha ar an gCaighdeán.

Aguisín 1

Ainmfhocal éiginnte cáilithe agus an tuiseal ginideach

Is iad na heiseamláirí a bhí ag an gCoiste agus an dá aicme sin thuas, 3A agus 3C, á bplé againn ná ‘bata fear siúil’ agus ‘hata fear mór’. Dar liom go bhful argóintí láidre ann i gcoinne a leithéidí a chur sa Chaighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge 2011. Cuirtear na hargóintí sin i láthair anseo thíos, le súil is go spreagfar tuilleadh plé ar an dá réimse sin.

‘bata fear siúil’

- 1) Tá samplaí aithnidiúla sa chaint den dá ainmfhocal a bheith sa ghinideach i gcás iad a bheith faoi réir ag ainmfhocal eile, leithéidí ‘oíche chinn bhliana’ / ‘cruinniú cinn bhliana’; faightear an múnla céanna san ainm ‘Niamh Chinn Óir’ agus sa sloinne ‘Mac Fírbhisigh’, mar aon le logainmneacha ar nós ‘Baile Átha Cliath’.
- 2) Tugann Ó Dónaill leithéidí ‘culaith fir tíre’ (*civilian suit*) agus ‘in éide fir tíre’ (*in plain clothes*), ‘ga tí solais’, ‘scian coise adhairce’, ‘neart mná seoil’ [‘ní raibh neart mná seoil ionam’], ‘giolla cinn eich’, ‘fear cinn meithle’, ‘cior mhullaigh tí’, ‘leite mhine coirce’, ‘arán mine cruithneachta’, ‘fearann aráin choirce’, ‘lá cinn bhliana’, ‘oíche chinn bliana’, ‘oíche Lae Bealtaine’, ‘Oidhe Chlainne Lir’, ‘craiceann circe gé’, ‘nead codlamáin airde’, ‘nead gogaille gó’ agus ‘luch chodlamáin airde’.¹⁵¹
- 3) I gcás roinnt téarmaí a thugtar in Ó Dónaill feictear go gcuirtear séimhiú ar an ainmfhocal nach gcuirtear sa ghinideach mar chúiteamh ar an easpa séimhithe – léiriú gur braitheadh nár leor an t-ainmfhocal sin a fhágáil san ainmneach – leithéidí ‘uisce bharr talún’, ‘gunna chloch thine’, ‘teideal cháipéis dlí’, ‘druma chrann tógála’, ‘crannlach bharr taoide’ agus ‘soitheach bhéal easrach’.
- 4) Sa réimse a bhfuilimid ag plé leis anseo, is é sin, i gcáipéisí oifigiúla, tá neart samplaí den dá ainmfhocal sa ghinideach – i dteideal comhlachtaí (‘Bord Iascaigh Mhara’, ‘Údarás Sábháilteachta Bia na hÉireann’, srl.), i dteidil go leor Achtanna (m.sh. ‘an tAcht Árachais Sláinte 1994’, ‘an tAcht um an gCiste Oideachais Eolaíochta agus Teicneolaíochta (Infheistíocht), 1997’, ‘an tAcht Síolrúcháin Chapall, 1990’, ‘an tAcht Caidrimh Thionscail, 1990’, srl.; san iolra faighimid ‘an tAcht Cumann Foirgníochta, 1989); agus i dtéarmaí aonair sna hAchtanna féin faightear leithéidí ‘coimeádaí tí solais’ in Acht ó 1977, agus ‘feithicil briogáide dóiteáin’ in Acht ó 1979.
- 5) Ní hamháin gurb in é an múnla atá sa Chaighdeán reatha ach is é atá in *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí* leis, mar a dtugtar ‘fear tí solais’, mar shampla. Agus is amhlaidh go raibh an abairt ‘bata fir shiúil’ i bparaidím a tugadh in *Nuachúrsa Gaeilge na mBráithre Críostaí*, a

¹⁵¹ Ní liosta iomlán é sin thuas.

foilsíodh sa bhliain 1962 agus a bhí mar théacsleabhar scoile i ngach aon scoil de chuid na mBráithre Críostaí ar feadh na mblianta fada.¹⁵²

- 6) I dtaca lena bhfuil á mholadh i gcáipéis an Choiste, d'fhéadfadh deacracht a bheith ann ag iarraidh a dhéanamh amach cé acu ainmfhocal lena dtéann an dara hainmfhocal – m.sh. cad faoi 'Rialacha Cúirte Dúiche', 'Rialacha Cúirte Cuarda', etc? Tá 'urlár íochtair bus' ag Ó Dónaill; an bhféadfadh duine a áiteamh gur aonad é 'íochtar bus'?
- 7) Ar deireadh, i gcás 'bata fear siúil', nílim cinnte ach gur 'bata an fhir shiúil' ba cheart a bheith ann, ar aon nós, de réir dhúchas na teanga – cuimhnigh, mar shampla, ar 'greim an fhir bháite', a aistrítear go Béarla mar *a drowning man's grip*.

'hata fear mór'

D'fhéadfaí formhór na bpointí sin thuas a dhéanamh i dtaca le 'hata fear mór' chomh maith. Léiríonn 'leite mine buí', mar shampla, go bhfuil nathanna den mhúnla 'hata fir mhóir' bunaithe sa chaint agus rinneadh a leithéidí a dhaingniú sa réimse oifigiúil nuair a áiríodh 'oíche gaoithe móire' agus 'scian coise duibhe' mar eisceachtaí ó riail an tséimhithe i ndiadh ainmfhocail bhaininscigh sa Chaighdeán Oifigiúil.¹⁵³ Sa réimse oifigiúil, mar shampla, tá teidil ar nós 'An Roinn Leasa Shóisialaigh' ann, mar aon leis an iliomad 'Acht Leasa Shóisialaigh'. Agus ó thaobh logainmneacha na tíre de, ní gá dul thar 'Inis Bó Finne'.

Is cinnte nach gcuirtear an ginideach in iúl sa chaint oiread agus a chuirtear in iúl é san am a caitheadh. Iarracht fhóna ar phatrúin a aimsiú i dtaca leis an lagú sin atá i moltaí atá déanta sa cháipéis atá curtha faoi bhráid an Choiste Stiúrtha. I gcás an dá aicme atá faoi chaibidil againn anseo, áfach, is amhlaidh nach raibh aon deacracht leo in aistriú Achtanna an Oireachtais ná in aistriú Ionstraimí Reachtúla. Ar na cúiseanna a thugtar thuas, bheinnse ag moladh, sa réimse oifigiúil, go gcloífe leis an ngnás oifigiúil reatha, atá simplí díreach, atá de réir dhúchas na teanga agus nach bhfuil aon éiginnteacht ag baint leis.

Micheál Ó Cearúil
17 Nollaig 2010

¹⁵² Féach lch 143 den ghraiméar sin: 'fear siúil', 'ag fear siúil', 'bata fir siúil', 'a fhir shiúil', 'fir shiúil', 'ag fir shiúil', 'mná fear siúil' agus 'a fheara siúil' (tugadh sraith eile sa ghraiméar sin, chomh maith, leis an alt roimh 'fear siúil').

¹⁵³ Thug *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí* 'bean baile mhóir' mar shampla eile den eisceacht sin.

Aguisín 2

Argóintí i gcoinne leithéidí 'scian cos dhubh' agus 'bata fear siúil'

1: 'scian cos dhubh'

Tugadh 'oíche gaoithe móire' agus 'scian coise duibhe' mar shamplaí d'aicme amháin eisceachtaí ó riail an tséimhithe i ndiaidh ainmfhocail bhaininscnigh sa Chaighdeán Oifigiúil i 1958 (is é sin, nach séimhítear an t-ainmfhocal sa ghinideach nuair a bhíonn aidiacht ag gabháil leis). Thug *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí* (1960) 'bean baile mhóir' mar shampla eile den eisceacht sin. Agus leanadh na trí shampla sin i gcáipéisí oifigiúla le leathchéad bliain anuas.

Imítear ón múnla sin, áfach, sa riail nua atá molta san athbhreithniú reatha ar an gCaighdeán Oifigiúil. I gcás **ainmfhocail éiginnte atá cáilithe ag aidiacht** agus an

t-ainmfhocal sin faoi réir ag ainmfhocal eile, tá molta anois an t-ainmfhocal agus an aidiacht araon a bhí sa ghinideach go dtí seo a fhágáil san ainmneach – 'hata fear mór' a bhí mar eiseamláir don aicme sin agus í faoi chaibidil ag an gCoiste.¹⁵⁴

An cheist atá ardaithe anois ná, i gcomhthéacs riail nua an Choiste ar an séimhiú tar éis ainmfhocail bhaininscnigh, an bhfuil, agus an aicme eisceachtaí seo ó riail an tséimhithe á coinneáil sa riail nua, an riail i gCaighdeán 1958 nach séimhítear an

t-ainmfhocal atá faoi réir ag ainmfhocal baininscneach 'nuair a ghabhann aidiacht leis an nginideach – e.g. *oíche gaoithe móire, scian coise duibhe*' le leasú go 'nuair a ghabhann aidiacht leis an nginideach – e.g. *oíche gaoth mhór, scian cos dhubh*'.¹⁵⁵

Ar na míbhuntáistí a ghabhfadh lena leithéid bheadh:

- (1) i gcás *oíche gaoth mhór*, mar shampla, go mbeadh an aidiacht *mór* ag cáiliú *oíche* agus *gaoth* araon – is é sin, go bhféadfaí *oíche gaoth mhór* a léamh amhail is gur 'oíche mhór ghaoithe' a bhí ann, ar aon dul le leithéid *bean tí mhaith*, chomh maith lena léamh mar 'oíche a raibh gaoth mhór ann'; i gcás *scian cos dhubh*, d'fhéadfadh an scian nó an chos a bheith dubh; cá bhfios nach mbeadh impleachtaí ag débhríochas dá leithéid i gcás a macasamhla de théarmaí i gcáipéisí oifigiúla;
- (2) dá mbeadh an t-aonad féin sa ghinideach, bheadh leithéid 'tosach na hoíche gaoth mhór' ann, is é sin, go mbeadh an tuiséal ainmneach ag teacht i

¹⁵⁴ Aicme 3C i gcáipéis aontaithe an Choiste ar an ainmfhocal (lch 10).

¹⁵⁵ Féach uimh. 9 ar lch 3 den cháipéis 'Séimhiú – Cinneadh i bPrionsabal'. Ar ndóigh, seans gurb é a mholfar ná téarmaí eile ar fad, a bheadh de réir an mhúnla nua sin, a chur isteach in áit na dtéarmaí aithnidiúla sin.

ndiaidh an tuisil ghinidigh, múnla nach féidir liom cuimhneamh ar aon fhasach dó.

D'áiteoinnse, áfach, nach iad na samplaí ba chóir a leasú ach an riail nua sin atá molta maidir leis an ainmfhocal éiginnte atá cáilithe ag aidiacht a fhágáil san ainmneach tar éis ainmfhocail eile – is é sin, gur cheart leithéid ‘hata fir mhóir’, ar aon dul le *oíche gaoithe móire* agus *scian coise duibhe*, a bheith mar eiseamláir sa Chaighdeán nua in áit ‘hata fear mór’. Léiríonn leithéidí ‘leite/brachán mine buí’, ‘toirtín aráin bhúí’ agus ‘buidéal uisce the’ go bhfuil nathanna den mhúnla ‘hata fir mhóir’ bunaithe sa chaint. Agus sa réimse oifigiúil tá teidil ar nós ‘An Roinn Leasa Shóisialaigh’ ann, mar shampla – ‘An Roinn Coimirce Sóisialaí’ anois – mar aon leis an iliomad ‘Acht Leasa Shóisialaigh’. Ó thaobh logainmneacha na tíre de, ní féidir ‘Inis Bó Finne’ a shárú ar áilleacht.

Moltar anseo, mar sin,

- (i) gan riail nua a chur chun cinn faoina ndéanfaí an t-ainmfhocal éiginnte a bheadh cáilithe ag aidiacht a fhágáil san ainmneach tar éis ainmfhocail eile, agus
- (ii) *oíche gaoithe móire* agus *scian coise duibhe* a fhágáil mar eiseamhláirí i gcás na rialach nach séimhítear an t-ainmfhocal atá faoi réir ag ainmfhocal baininscneach nuair a ghabhann aidiacht leis an nginideach.

2: ‘bata fear siúil’

Tá molta ag an gCoiste, chomh maith, nach ndéanfar **ainmfhocal éiginnte atá cáilithe ag ainmfhocal** a chur sa ghinideach feasta más aonad brí an dara péire ainmfhocal agus nach focal gníomhaíochta an chéad cheann den phéire sin. ‘Bata fear siúil’ a bhí mar eiseamláir agus an aicme sin faoi chaibidil ag an gCoiste.¹⁵⁶ Léiríonn an téarma ‘scian coise adhairce’ an gnás sa Chaighdeán Oifigiúil reatha a bhfuil an Coiste ag moladh imeacht uaidh (is é sin, an dara agus an tríú hainmfhocal araon a chur sa ghinideach), agus léiríonn sé, chomh maith, an dlúthcheangal atá idir an aicme seo agus an aicme a pléadh thuas, is é sin, an aicme lenar bhain ‘scian coise duibhe’.

Ar na míbhuntáistí atá leis an riail nua atá molta tá go bhféadfadh, i gcás téarmaí ar nós ‘Rialacha Cúirte Dúiche’ agus ‘Rialacha Cúirte Cuarda’, aonad brí a bheith i gceist sa chéad agus sa dara péire ainmfhocal araon. D’fhéadfadh duine amháin a áiteamh gurb é ‘Rialacha Cúirte’ an t-aonad brí agus duine eile ‘Cúirt Dúiche’ / ‘Cúirt Chuarda’.

Chomh maith leis sin, d’fhéadfadh deacracht a bheith ag duine ag iarraidh a dhéanamh amach cé acu an aonad brí an dara péire ainmfhocal nó nach ea. An aonad brí é ‘íochtar bus’ in ‘urlár íochtair bus’,¹⁵⁷ mar shampla? Cad faoi na téarmaí ‘lán mara rabhartha’ agus ‘cior mhullaigh tí’? An bhféadfadh duine a

¹⁵⁶ Aicme 3A i gcáipéis aontaithe an Choiste ar an ainmfhocal (lch 6).

¹⁵⁷ Téarma a thugtar i bhFoclóir Uí Dhónaill.

áiteamh gur ‘lán muir rabhartha’ agus ‘cíor mhullach tí’ ba cheart a bheith iontusan feasta?

De bhreis air sin, tá an deacracht lena bhfuil i gceist le ‘focal gníomhaíochta’. Is é is dóichí gur ainm briathartha atá i gceist anseo le ‘focal gníomhaíochta’, tharla go moltar i gcás na haicme díreach roimhe seo i gcáipéis aontaithe an Choiste ar an ainmfhocal – is é sin, ‘ainmní + ainm briathartha + cuspóir díreach an ainm bhriathartha’¹⁵⁸ – go ndéanfaí ‘an t-ainm briathartha nó an focal gníomhaíochta’ a chur sa ghinideach. I gcás roinnt téarmaí, áfach, ní bheadh sé soiléir an ainmneacha briathartha atá iontu nó gnáth-ainmfhocail. Má thógaimid ‘tuarascáil innealtóireachta údaráis’, mar shampla, ar téarma é a thugtar sna samplaí den riail sin a bhaineann leis an aicme ‘ainmní + ainm briathartha + cuspóir díreach an ainm bhriathartha’, táthar ann nach n-áireodh ‘innealtóireacht’ mar ainm briathartha ná mar fhocal gníomhaíochta.¹⁵⁹

D’áiteoinnse, áfach, nár chóir go mbeadh ar dhuine cinneadh a dhéanamh, nuair a bhíonn trí ainmfhocal ag teacht i ndiaidh a chéile, an aonad brí a bhí sa dara péire ainmfhocal, nó nach ea, agus an ‘focal gníomhaíochta’ nó ainm briathartha a bhí sa dara focal, ach go leanfaí an gnás atá sa Chaighdeán Oifigiúil reatha agus an dá ainmfhocal dheireanacha a chur sa ghinideach. Tá samplaí aithnidiúla sa chaint den dá ainmfhocal a bheith sa ghinideach agus iad faoi réir ag ainmfhocal eile, leithéidí ‘oíche chinn bhliana’ / ‘cruinniú cinn bhliana’ agus ‘gloine uisce bheatha’. Agus faightear an múnla céanna sin san ainm ‘Niamh Chinn Óir’, sa sloinne ‘Mac Fírbhisigh’ agus sa logainmn ‘Baile Átha Cliath’.

Ag díriú go sonrath dúinn ar an eiseamláir sin ‘bata fear siúil’, is amhlaidh go dtugtar ‘culaith fir tíre’ (*civilian suit*) agus ‘in éide fir tíre’ (*in plain clothes*) i bhFoclóir Uí Dhónaill, ar téarmaí iad a thiocfadh le ‘bata fir siúil’. Faoin bhfocal ‘seol’ san fhoclóir sin tugtar an abairt ‘ní raibh neart mná seoil ionam’. Agus tugtar neart samplaí eile den mhúnla céanna sin ann – leithéidí ‘lá cinn bhliana’, ‘oíche Lae Bealtaine’, ‘Oidhe Chlainne Lir’, ‘leite mhine coirce’, ‘arán mine cruithneachta’ agus ‘ga tí solais’.¹⁶⁰

Sa réimse a bhfuil an Coiste ag plé leis, is é sin, i gcáipéisí oifigiúla, tá neart samplaí den dá ainmfhocal sa ghinideach. Cuimhnigh ar theidil chomhlachtaí ar nós ‘Bord Iascaigh Mhara’ agus ‘Údarás Sábháilteachta Bia na hÉireann’. Mar

¹⁵⁸ Aicme A2 i gcáipéis an Choiste (lch 4).

¹⁵⁹ Tharla go mbíonn dhá ghinideach ag focail áirithe, ag brath ar cé acu an ginideach mar ainm briathartha atá i gceist nó ginideach mar ghnáth-ainmfhocal, an bhféadfaí a áiteamh, agus an riail nua i bhfeidhm, gur ‘dáta eisiúint fógra’ a scríobhaí in áit ‘dáta eisiúna fógra’, mar a fhaightear faoi láthair, tharla go mbeifí ag súil leis, b’fhéidir, gur ‘dáta eisithe fógra’ a bheadh ann dá mbeadh an ginideach den ainm briathartha i gceist?

¹⁶⁰ Tugann Ó Dónaill go leor téarmaí a bhaineann leis na seanlaethanta nó téarmaí ar seantéarmaí dúchasacha iad ach go háirithe, leithéidí ‘fearann aráin choirce’, ‘scian coise adhairce’, ‘giolla cinn eich’, ‘fear cinn meithle’, ‘cíor mhullaigh tí’, ‘craiceann circe gé’, ‘nead codlamáin airde’, ‘nead gogaille gó’ agus ‘luch chodlamáin airde’ – tabhair do d’aire, le do thoil, nach liosta iomlán dá bhfuil den mhúnla seo in Ó Dónaill atá anseo.

shampla de theidil Achtanna tá ‘an tAcht Árachais Sláinte 1994’, ‘an tAcht um an gCiste Oideachais Eolaíochta agus Teicneolaíochta (Infheistíocht), 1997’, ‘an tAcht Síolrúcháin Chapall, 1990’ agus ‘an tAcht Caidrimh Thionscail, 1990’, srl.¹⁶¹ Agus i gcás téarmaí aonair sna hAchtanna faightear leithéidí ‘coimeádaí tí solais’ in Acht ó 1977 agus ‘feithicil briogáide dóiteáin’ in Acht ó 1979.¹⁶²

Ní amháin go bhfuil múnla an Chaighdeáin Oifigiúil reatha á leanúint sna samplaí sin thuas ach is é an múnla céanna sin atá in *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí*, chomh maith, áit a dtugtar ‘fear tí solais’, mar shampla. Agus is amhlaidh go raibh an abairt ‘bata fir siúil’ féin i bparaidím a tugadh in *Nuachúrsa Gaeilge na mBráithre Críostaí*, a foilsíodh sa bhliain 1962, agus a bhí mar théacs-leabhar scoile i ngach aon scoil de chuid na mBráithre Críostaí leis na blianta fada.¹⁶³

An Ginideach

I gcás roinnt téarmaí a thugann Ó Dónaill feictear go gcuirtear séimhiú ar an ainmfhocal nach gcuirtear sa ghinideach, mar chúiteamh ar an dara hainmfhocal a fhágáil san ainmneach, fiú nuair nach ainmfhocal baininscneach atá sa chéad ainmfhocal – leithéidí ‘uisce bharr talún’, ‘gunna chloch thine’, ‘teideal cháipéis dlí’, ‘druma chrann tógála’, ‘crannlach bharr taoide’ agus ‘soitheach bhéal easrach’. Léiríonn na samplaí sin gur braithheadh nár leor an dara hainmfhocal sin a fhágáil san ainmneach. Agus, ar ndóigh, tá riail ar leith sa Chaighdeán Oifigiúil a bhaineann leis an ainmneach séimhithe in ionad an ghinidigh¹⁶⁴ – tugtar ‘hata fhear an tí’ agus ‘ag moladh chlann an fhir oibre’ mar shamplaí den riail sin sa Chaighdeán Oifigiúil.

Ach leithéidí ‘bata fear siúil’ agus ‘oíche gaoth mhór’ nó ‘oíche ghaoth mhór’ a chur chun cinn, dhéanfaí an tuiseal ginideach sa Ghaeilge a lagú tuilleadh. Tugann Séamas Ó Murchú ‘trasna na gcoic’ agus ‘toga na n-amhráin’, as Gaeilge Chonamara;¹⁶⁵ tugann Diarmuid Ó Sé ‘a’ rá na n-amhráin’ agus ‘gairdín na manaigh’, as Gaeilge Chorca Dhuibhne,¹⁶⁶ agus tugann Dónall Ó Baoill ‘ag iascaireacht bric’ as Gaeilge Uladh.¹⁶⁷ Is beag duine, áfach, a bheadh ag áiteamh gur chóir go mbeidís-sean sa Chaighdeán Oifigiúil do scríobh na Gaeilge agus i

¹⁶¹ San iolra faighimid ‘an tAcht Cumann Foirgníochta, 1989’, mar shampla.

¹⁶² Ní mór cuimhneamh anseo leis go mbeadh ar scríbhneoirí na téarmaí a bheadh de réir an mhúnla atá á mholadh ag an gCoiste a chur sa ghinideach leis – an ‘úinéir feithicil briogáid dóiteáin’ a bheadh ann, is é sin, an t-ainmneach ag teacht i ndiaidh an ghinidigh?

¹⁶³ Féach lch 143 den ghraiméar sin: ‘fear siúil’, ‘ag fear siúil’, ‘bata fir siúil’, ‘a fhir shiúil’, ‘fir shiúil’, ‘ag fir shiúil’, ‘mná fear siúil’ agus ‘a fheara siúil’. Tugadh sraith eile sa ghraiméar sin, chomh maith, leis an alt roimh ‘fear siúil’. Ar ndóigh, b’fhéidir gur ‘bata an fhir shiúil’ ba cheart a bheith ann, ar aon nós, de réir dhúchas na teanga, in áit ‘bata fir siúil’ nó ‘bata fear siúil’ – cuimhnigh, mar shampla, ar ‘greim an fhir bháite’, a aistrítear go Béarla mar *a drowning man’s grip*.

¹⁶⁴ ‘Foirm an Ainmnigh in ionad an Ghinidigh’, an Caighdeán Oifigiúil, lch 93 ar lean.

¹⁶⁵ *An Teanga Bheo: Gaeilge Chonamara* (1998), lch 20.

¹⁶⁶ *An Teanga Bheo: Corca Dhuibhne* (1995), lch 13.

¹⁶⁷ *An Teanga Bheo: Gaeilge Uladh* (1996), lch 75.

gcáipéisí oifigiúla, mar a mbeifeá ag súil le foirm níos coimeádaí, chun an cruinneas a bhaineann leis na cáipéisí sin a chaomhnú. I gcás an dá aicme atá faoi chaibidil thuas, is amhlaidh nach raibh aon deacracht leo in aistriú Achtanna an Oireachtais ná in aistriú Ionstraimí Reachtúla, mar shampla. Ag cur na bpointí thuas san áireamh, b'innholta, sa réimse oifigiúil, cloí leis an ngnás oifigiúil reatha, atá simplí díreach, atá de réir dhúchas na teanga agus nach bhfuil aon éiginnteacht ag baint leis.

Molaimse, mar sin, gan glacadh le cinneadh an Choiste nach ndéanfaí ainmfhocal éiginnte a bheadh cáilithe ag ainmfhocal a chur sa ghinideach i gcás aonad brí a bheith sa dara péire ainmfhocal agus an chéad cheann díobhsan gan a bheith ina fhocal gníomhaíochta.

Micheál Ó Cearúil
18 Feabhra 2011

Aguisín 3

Na hUimhreacha

Ar na critéir a bhí ag an gCoiste Athbhreithnithe ar an gCaighdeán Oifigiúil le go leor dá gcinntí a dhéanamh bhí

- (i) go raibh an úsáid a bhí á moladh le fáil in dhá cheann de na príomhchanúintí, agus/nó
- (ii) go raibh sí de réir an Chaighdeáin Oifigiúil reatha, agus/nó
- (iii) go raibh sí de réir *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí*, agus/nó
- (iv) go raibh sí de réir *Fhoclóir Uí Dhónaill*.

Is amhlaidh, áfach, i gcás na dtrí chinneadh a gcuirtear síos orthu anseo thíos, gur díbríodh leaganacha áirithe go dtí roinn na ‘Leaganacha Aitheanta Eile’ den Chaighdeán nua atá á chur i dtoll a chéile, cé go gcomhlíonann siad gach ceann de na critéir sin thuas.

A(ii): Uimhreacha os cionn 20

‘Fiche a trí bád’ atá molta don Chaighdeán Oifigiúil nua,¹⁶⁸ agus ní bheidh in ‘trí bhád is fiche’ feasta ach ‘Leagan Aitheanta Eile’, sa bhád céanna le ‘fiche is trí bhád’, ‘fiche is trí báid’ agus ‘trí báid is fiche’.¹⁶⁹

Má fhéachaimid ar na trí mhórchanúint sna leabhráin sin ar na canúintí a chuir Institiúid Teangeolaíochta Éireann amach i ndeireadh na nóchaidí, níl aon trácht ar an gcóras atá á mholadh don Chaighdeán nua i leabhar Dhónaill Uí Bhaoill ar Ghaeilge Uladh ná i leabhar Dhiarmada Uí Shé ar Ghaeilge Chorca Dhuibhne – ar na samplaí a thugann Dónall Ó Baoill tá ‘Tá trí uan is fiche aige’ agus ‘Dhíol sé naoi gcaora is fiche’, agus tugann Diarmuid Ó Sé ‘trí cinn is fiche’ agus ‘trí cinn fhichead’. Faighimid líne amháin, áfach, mar aguisín leis an gcur síos ar ‘fiche’ a thugann Séamas Ó Murchú ina leabhrán ar Ghaeilge Conamara – deir sé san abairt deiridh dá chur síos go bhfuil ‘bealach simplí ann freisin chun uimhreacha os cionn 20 a lua: *fiche cúig punt, tríocha cúig punt*, agus mar sin de.’¹⁷⁰ Ach, roimhe sin, tugann sé ‘bliain is fiche’, ‘cúig bliana déag is fiche’, agus mar sin de.

Tugtar ‘trí chapall is fiche’ sa Chaighdeán Oifigiúil reatha agus in *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí* araon. Tugtar ‘duine is fiche’ i bhFoclóir Uí Dhónaill.¹⁷¹

Mar sin, le bheith de réir cinntí eile a rinneadh i réimsí eile, is ceart gur ‘trí bhád is fiche’ a bheadh á mholadh don Chaighdeán Oifigiúil nua.¹⁷²

¹⁶⁸ Lch 3 de cháipéis aontaithe an Choiste ar na huimhreacha.

¹⁶⁹ Lch 16 den cháipéis aontaithe a fuairamar Déardaoin 17/02/11.

¹⁷⁰ *An Teanga Bheo: Gaeilge Chonamara* (1998), lch 26.

¹⁷¹ Tugann Ó Dónall ‘trí leabhar fhichead’ agus ‘trí leabhar ar fhichid’ leis, agus b’fhiú a leithéidí a áireamh mar ‘Leagnacha Aitheanta Eile’ chomh maith.

Ar ndóigh, d'fhéadfaí 'fiche a trí bád' a áireamh ar na 'Leaganacha Aitheanta Eile' – agus go dtabharfaí an leagan de sin gan 'a', i.e. 'fiche trí bád', chomh maith, agus go gcuirfí an 'a' isteach sna leaganacha 'fiche is trí bhád' agus 'fiche is trí báid',¹⁷³ is é sin, 'fiche is a trí bhád' agus 'fiche is a trí báid'.¹⁷⁴

D(i): Uimhreacha agus an aidiacht – uimhir agus inscne

'Dhá bhosca mór' atá molta don Chaighdeán Oifigiúil nua,¹⁷⁵ agus díbrítear 'dhá bhosca mhóra' go dtí na 'Leaganacha Aitheanta Eile'.¹⁷⁶

Is amhlaidh go bhfuil leithéid 'dhá bhosca mhóra' le fáil sna trí mhórchanúint. Ar na samplaí a thugann Dónall Ó Baoill ina lámhleabhar ar Ghaeilge Uladh tá 'trí chapall bhána', 'ceithre uan dhubha', 'sé choileach bheaga', 'seacht n-uan bhain-eanna' agus 'seacht bpoll bheaga chruinne'.¹⁷⁷ I dtaca le Gaeilge na Mumhan, deir Seán Ua Súilleabháin, in *Stair na Gaeilge in ómós do Phádraig Ó Fiannachta*, go mbíonn 'séimhiú ar ainmfhocal faoi réir ag dhá, bíonn sé san uimhir uatha agus bíonn aidiacht a ghabhann leis séimhithe agus foirm iolra uirthi, m.s.h. *dhá shúil dhearga*'¹⁷⁸ – tugann sé *dhá choinneal bheaga*, chomh maith, mar aon le *a dá shúil ghlasa* agus *a dá ghlúin gheala*.¹⁷⁹ In *The Irish of Iorras Aithneach, Co. Galway*, tugann Brian Ó Curnáin na samplaí 'dhá cheann mhóra' agus 'trí cinn mhóra'.¹⁸⁰

'Dhá chapall mhóra' a thugtar sa Chaighdeán Oifigiúil reatha agus 'dhá naomhóg dhubha' a thugtar in *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí*. Agus tugtar 'dhá chrann mhóra' i bhFoclóir Uí Dhónaill.

Cé go bhfuil sé de chuma air nach bhfuil aon chúis leis an aidiacht a bheith san iolra agus í arna séimhiú, tharla í a bheith ag gabháil le hainmfhocal san uatha,

¹⁷² Is dóigh liom go sceitheadh foclaíocht an mholta atá déanta sa cháipéis aontaithe ón gCoiste – is é sin, 'moltar leaganacha ar nós "fiche a dó capall" a cheadú' – go dtuigtear gur chóir go mbeadh stádas níos airde ag 'trí bhád is fiche' ná mar a bheadh ag 'fiche a trí bád'. B'fhiú cuimhneamh, chomh maith, ar na huimhreacha sin in abairtí – braithim go mbeadh 'seolta trí bhád is fiche' nó 'captaein thrí bhád is fiche' nó 'ag seoladh trí bhád is fiche' níos deise ná 'seolta fiche a trí bád', 'captaein fhiche a trí bád' agus 'ag seoladh fiche a trí bád' faoi seach.

¹⁷³ Lch 16 de cháipéis na Déardaoinne.

¹⁷⁴ Mar a chéile leis na leaganacha aitheanta eile seo a leanas a thugtar: 'tríocha is cúig aistear', 'seasca is ocht gcruinniú', 'tríocha is cúig haistir' agus 'seasca is ocht gcruinnithe', is é sin, go léifidís mar a leanas: 'tríocha is a cúig aistear', 'seasca is a hocht gcruinniú', 'tríocha is a cúig haistir' agus 'seasca is a hocht gcruinnithe', agus go n-áireofaí 'tríocha a cúig euro' agus 'seasca a hocht cruinniú' (lch. 3), mar aon le 'tríocha cúig euro' agus 'seasca hocht cruinniú', mar Leaganacha Aitheanta Eile in éindí leo.

¹⁷⁵ Lch 10 den cháipéis aontaithe.

¹⁷⁶ Lch 19 de cháipéis na Déardaoinne.

¹⁷⁷ Deir Dónall Ó Baoill, chomh maith, go gcuirtear séimhiú ar aidiachtaí a bhíonn le hainmfhocail iolra a chríochnaíonn ar chonsan caol: 'seacht bpoill bheaga chruinne', mar shampla.

¹⁷⁸ Iml. 1, lch 511.

¹⁷⁹ Uaireanta i gCorca Dhuibhne, áfach, faightear an aidiacht 'sa riocht ina mbeadh sí gan an focal *dhá* ann' (m.sh. 'dhá cheann muar' agus 'dhá shúilín dubh'), a deir an Súilleabhánach (lch 511-2). Agus uaireanta faightear séimhiú ar aidiacht le hainmfhocal i ndiaidh 'dhá' gan í a bheith san uimhir iolra (m.sh. 'dhá phiúnt dheas') (lch 512).

¹⁸⁰ Iml. 1, lch 572.

dealraíonn sé go bhfuil bunús leis an iolrú agus an séimhiú sin. De réir mar a thuigim, téann siad siar go dtí na hainmfhocail sin a raibh foirm iolra acu sa Ghaeilge Chlasaiceach a bhí cosúil leis an bhfoirm uatha. Thug scríbhneoirí na dtráchtas duchásach gramadaí sa chúigiú/séú haois déag ‘an t-ainm íseal iolra’ ar an bhfoirm iolra sin, is é sin, foirm iolra a raibh sé de chuma uirthi nach foirm iolra a bhí inti in aon chor, murab ionann agus ‘an t-ainm ard iolra’. Sa Ghaeilge Chlasaiceach faightear an t-ainm ard iolra tar éis ‘trí’ in ‘trí fineadha’ agus ‘trí haicmeadha’, mar shampla, agus an t-ainm íseal iolra tar éis ‘trí’ in ‘trí fhine’ agus ‘trí aicme’.¹⁸¹

Maireann iarmhairt an ainm ísil iolra sin ‘ar bheolaibh na ndaoine’, mar a dúirt an Ríordánach. Mholfainn don Fhochoiste gan póg an bháis a thabhairt dó ach é a athdhearbhú agus léas nua beatha a thabhairt dó.

D(ii): Uimhreacha agus an aidiacht – déag

‘Ceithre fhile déag’ atá molta don Chaighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge (2011),¹⁸² agus is i measc na ‘Leaganacha Aitheanta Eile’ a áirítear ‘ceithre fhile dhéag chlúiteacha’.¹⁸³ Agus, d’ainneoin gur critéar de chuid an Choiste é fáil réidh le heisceachtaí sa Chaighdeán Oifigiúil reatha aon áit gur féidir sin a dhéanamh, is amhlaidh, sa Chaighdeán nua atá molta, go ndéantar eisceacht de ‘duine’, nach bhfuil eisceachtúil sa tslí sin sna canúintí i gcoitinne, ná sa Chaighdeán Oifigiúil reatha, ná in *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí* ná i bhFoclóir Uí Dhónaill.¹⁸⁴

Mar a léireofar anseo thíos, tá a bhfuil sna canúintí ag teacht cuid mhaith lena bhfuil i bhFoclóir Uí Dhónaill faoin bhfocal ‘déag’: ‘*when preceded by cardinal [number], lenited after singular noun ending in vowel and after plural noun ending in slender consonant, except cinn.*’ Faoin bhfocal ‘trí’, mar shampla, tugann Ó Dónaill ‘trí bliana déag’ agus ‘trí leabhar déag’, ar lámh amháin, agus ‘trí mhí dhéag’ ar an lámh eile.

Deir Diarmuid Ó Sé, in *Gaeilge Chorca Dhuibhne*, go séimhítear ‘déag’ i ndiaidh ainmfhocail uatha dar críoch guta – tugann sé ‘dhá mhí dhéag’ agus ‘sé lá dhéag’ mar shamplaí. Tugann Brian Ó Curnáin ‘dhe thrí bhanphrionsa dhéag’ in *The Irish of Iorras Aithneach, Co. Galway*.¹⁸⁵ Deir Dónall Ó Baoill, in *Gaeilge Uladh*, gur ‘dhéag’ is gnách ní amháin i ndiaidh ainmfhocail san uimhir uatha agus a chríochnaíonn ar ghuta (‘sé mhála dhéag coirce’ a thugann sé mar shampla) ach, chomh maith leis sin, i ndiaidh ainmfhocail atá baininscneach agus a

¹⁸¹ Samplaí a thugann Damian McManus ina chaibidil ar an nGaeilge Chlasaiceach in *Stair na Gaeilge in ómós do Phádraig Ó Fiannachta*, lch 426.

¹⁸² An cháipéis aontaithe, lch 12.

¹⁸³ Lch 21 de cháipéis na Déardaoinne.

¹⁸⁴ Féach lch 12 den cháipéis aontaithe ón gCoiste, mar a ndeirtear: ‘Ní chuirfear séimhiú ar *déag* ach amháin . . . nuair a thagann sé díreach i ndiaidh *duine* i mbunuumhreacha’.

¹⁸⁵ Iml. 1, lch 573.

chríochnaíonn ar chonsan ('ceithre bhollóg dhéag' a thugann sé mar shampla de sin).¹⁸⁶

Faightear 'an t-aon lá dhéag' agus 'na naoi mbó dhéag' sa Chaighdeán Oifigiúil reatha agus tugtar 'aon lá dhéag' agus 'seacht mí dhéag' in *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí*.

Díol suntais a mhinice a thugtar 'déag' le 'lá' agus 'mí' i bhfoinsí éagsúla thuas, agus séimhiú air de réir an ghnáis thraidisiúnta. Ar ndóigh, tá an séimhiú ar 'déag' i ndiaidh 'duine' ag teacht leis an gcóras sin maidir le séimhiú ar 'déag' i ndiaidh ainmfhocail san uimhir uatha a chríochnaíonn ar ghuta.

Is iondúil gur ag iarraidh fáil réidh le heisceachtaí a bhítear sa phróiseas athbhreithnithe seo ar an gCaighdeán Oifigiúil. Mholfainn, dá réir sin, an riail mar atá sí leagtha amach i bhFoclóir Uí Dhónaill thuas a bheith sa Chaighdeán Oifigiúil agus nach nglacfaí le leithéid 'ceithre fhile déag' sa Chaighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge (2011).¹⁸⁷

Micheál Ó Cearúil
18 Feabhra 2011

¹⁸⁶ Go fiú deir Dónall Ó Baoill go bhfuil cuma ar an scéal faoi láthair gur fearr le cainteoirí an séimhiú a chur i bhfeidhm i ndiaidh gach ainmfhocail a chríochnaíonn ar chonsan.

¹⁸⁷ Agus ar cheart breathnú arís ar na leaganacha malartacha seo a leanas a thugtar ar lch 21 de cháipéis aontaithe na Déardaoin: 'Sé theach tábhairne dhéag shalacha', 'Trí oíche Shathairn déag' agus 'Dhá chás cúirte dhéag dheacra'. Ag díriú ar an gcéad cheann díobhsan anseo, d'ainneoin go bhfuil sé sin sa Chaighdeán Oifigiúil reatha, nach amhlaidh go bhfuil 'déag' faoi réir ag 'teach' seachas ag 'tábhairne' san abairt sin agus gan séimhiú le bheith air dá bharr sin de réir an Chaighdeáin sin (arb é atá á léiriú sa 'leagan aitheanta eile' sin)?

Aguisín 4

Sleachta as aighneachtaí ó scoláirí maidir le rialacha níos dochta do réimse na reachtaíochta

An tOllamh Máirtín Ó Murchú

Is í an fhírinne nach bhfuil caighdeán, i gcéill chruinn na sochtheangeolaíochta, bunaithe sa Nua-Ghaeilge. Ar na saintréithe caighdeáin nach bhfuil ag an gCaighdeán Oifigiúil, tá é a bheith á ghnáthú ag mór-aicme éigin de phobal na teanga; níltear tar éis glacadh forleathan go leor in aon chor leis an gCaighdeán Oifigiúil chun gurbh fhéidir ‘caighdeán’ sa chéill is cruinne a thabhairt air. Go teicniúil, is é atá ann ná norm atá a bheag nó a mhór dlite i gcáipéisí Stáit, agus a bhfuil sain-aicme lánoilte ar é a úsáid chuige sin. Seachas mírialtachtaí ar mhian leis an tsain-aicme sin a cheartú, ní léir gur cuí cur isteach ar chobhsaíocht an noirm sa réimse sin. A mhalairt sin, is amhlaidh is cóir é a dhaingniú agus ligean dó leathadh de réir a chéile go réimsí eile.

Áiríonn sochtheangeolaithe gurb í buaic na ceannasachta d’aon teanga í a bheith in úsáid choitianta sna heolaíochtaí, sa reachtaíocht, agus i ngnóthaí Stáit. Mar a tharla, tá an Ghaeilge, i bhfoirm an Chaighdeáin Oifigiúil, suite cuíosach deimh-nitheach faoi láthair i gcuid an Stáit den réimse sin. Is é an réimse a áirítear a bheith díreach laistíos den bhuaic sin ar an scála ceannasachta ná í a bheith in úsáid bhunaithe sa phrós tráchtairichta. B’fhéidir gurb iad an aicme is mó a chleachtann an próis sin i nGaeilge ná an lucht léinn, agus is iad sin, dá bhfuil de scríbhneoirí Gaeilge ann, is lú a ghéileann don Chaighdeán Oifigiúil, rud a lag-aíonn go mór ar a cheart chun an teidil ‘caighdeán’ sa chéill is cruinne. Tá próis tráchtairichta thairis sin ann, dar ndóigh, agus is nós d’fhoilsitheoirí áirithe iarracht a dhéanamh ar é a bheith de réir an Chaighdeáin Oifigiúil. I gcoitinne, áfach, níl an Caighdeán Oifigiúil ar bhonn slán sa réimse.

Riamh ó bunaíodh an Stát, ba iad foghlaimeoirí na Gaeilge, seachas a raibh den phobal dúchais fós ann, ba mhó ba shuim le lucht pleanála. Sa mhéid go mbítear ag iarraidh foirmeacha a shimpliú, is ar mhaithe le foghlaimeoirí é. Ní furasta an tsimplíocht a thomhas go hoibiachtúil, áfach. An simpliú dáiríribh é, mar shampla, na bríonna atá le *i leith mac léinn* agus *i leith mic léinn* a mhalartú thart? Gan amhras, tá gá le norm teagaisc sa chás nach bhfuil a leithéid ann cheana féin. Ba thairbhí, áfach, é a bhunú ar an dea-ghnás agus gan a bheith i dtaoibh le dulthaí tacair. Go háirithe níor ghá do norm teagaisc, ar aon leibhéal oideachais, bacaint puinn le gramadach frásaí ainmfhoclachacha den chatagóir *préachán coise deirge*, seachas a bhfuil sean-bhunaithe díobh a fhoghlaim mar aonaid. D’fhéadfaí Gaeilge acmhainneach a scríobh agus a labhairt gan a bheith i dtaoibh leo in aon chor.

I leith na Nua-Ghaeilge, is ar éigean is cuí an Béarla ná an Fhraincis a lua mar eiseamlárú ar an réim teanga is caighdeán ann. Tá caighdeán sean-bhunaithe go

docht sa dá theanga sin. Ina choinnibh sin, i gcás na Gaeilge, tá traidisiún fada liteartha a raibh tuiscint i gcónaí de norm ann go dtí gur baineadh forlámhas amach do Chaint na nDaoine i dtús an fichiú céad. De réir mar a suíodh an Ghaeilge i réimsí forleathana ba ghá féachaint le maolú ar lán-ilghnéitheacht chaint na ndaoine. De thoradh iarrachtaí na nglúnta a chuaigh romhainn, tá norm Gaeilge bunaithe sa reachtaíocht agus in imeachtaí Stáit; tá norm leath-bhunaithe sa phrós tráchtairíocht; ní dócha nach bhfuil norm praiticiúil teagaisc á leanúint sa bhunscolaíocht agus sa mheánscolaíocht. Má tá leasuithe le déanamh sa réimse iomlán sin, ní féidir gur sa reachtaíocht puinn é, agus i gcoitinne ní cuí mór-chlaochlú a dhéanamh go hobann ar an ngnás bunaithe. Is é is cóir a dhéanamh mór-chorpas de ghlan-Ghaeilge a chur á scagadh mar bhonn leis an ngnás sin a shaibhriú agus a ghlanadh ó ainriochtaí, nó ó aon earráidí a d'éirigh ó mhí-roghnú foirmeacha.

An Dr Siobhán Ní Laoire

... tá neart fianaise ann do luaineacht agus neamhsheasmhacht sa teanga labhartha chomhaimseartha maidir le marcáil an ghinidigh. Níl dabht ar bith ach go bhfuil tréimhse láidir athraithe ar bun sa teanga ar ghnéithe éagsúla den ghinideach agus go bhfuil leibhéalú agus ginearálú ag tarlú ann. An cheist nach bhfuil lánsoiléir fós, áfach, ná cé chomh fada agus a ghabhfaidh an claonadh seo chun simplithe.

Is é atá ag tarlú sa teanga labhartha sa tréimhse idirmheánach seo ná gur féidir difríochtaí a aithint maidir le patrúin úsáide ar féidir iad a rangú mar seo:

- Aoisghrúpaí: .i. speictream a shíneann ó dhaoine óga go seandaoine.
- Réim agus stíl: Speictream a shíneann ó fhoirmeálta go neamhfhoirmeálta.

Sa dá chás seo, tá ráta níos airde ag marcáil ‘thraidisiúnta’ an ghinidigh, comhartha ar chomhartha, de réir mar a théitear i dtreo na foirmeáltachta agus de réir mar a théitear suas sna bandaí aoise. Patrún agus cleachtas sochttheangeolaíoch inaitheanta, coitianta é seo agus athrú ar bun taobh istigh de theanga.

Is é a fhaightear sa teanga scríofa i dteangacha eile nuair atá athraitheacht / sóinseálacht shioncronach den chineál seo i gceist ná go n-aithnítear na hidirdhealuithe seo de réir réime teanga. Cloítear leis an ‘seanmhúnla’ – an patrún coimeádach – do réimeanna agus stíleanna foirmeálta na teanga scríofa agus fágтар rogha nó sairse níos mó do réimeanna níos ísle agus stíleanna neamhfhoirmeálta na teanga scríofa. I bhfocail eile aithnítear an athraitheacht, atá le fail sa teanga labhartha, sa teanga scríofa chomh maith. Ni fheicim aon mhórfhadhb leis an gcur chuige seo agus tá de bhuntáiste leis nach gcuireann sé isteach ar chleachtas sna réimeanna teanga ar dual dóibh a bheadh coimeádach de dheasca na réimsí a mbaineann siad leo – cáipéisí oifigiúla agus dlíthiúla ina measc. Tá leanúnachas den chineál seo tábhachtach ar chúiseanna praiticiúla, mar atá léirithe agat féin, ach tá tábhacht mhodheolaíochta leis freisin. Níl heol dom aon áitiú taighde go bhfuil na patrúin nua maidir le marcáil an ghinidigh curtha i gcrích sa teanga

labhartha. An beagán taighde atá ann, dearbhaíonn sé go bhfuil athrú ag tarlú, gan dabht ar bith, ach go bhfuil an athraitheacht / sóinseálacht shioncrónach ina gné tábhachtach den phictiúr teangeolaíoch maidir le gramadach an ghinidigh faoi láthair agus le blianta anuas. Dá réir sin, chaithfinn aontú leis an argóint a thabharfadh aitheantas don dá phatrún sa teanga scríofa.

An tOllamh Ruairí Ó hUiginn

Sa chéad áit tá do leithéid féin, daoine ar tábhachtach leo mionchruinneas i ngeall ar go leanann impleachtaí ó thaobh an dlí de na téarmaí nó na haistriúcháin a chuireann siad ar fáil. Dream eile na múinteoirí (agus faraor ní mór dúinn múinteoirí ar an tríú leibhéal a chur san áireamh anseo). Dream iad sin a bhíonn ag iarraidh an Ghaeilge a theagasc do dhaoine nach bhfuil an tuiscint is lú acu ar chúrsaí gramadaí. Is ag leibhéal eile a bhíonn na múinteoirí ag obair, ach rud amháin nach bhfuil uathu go mbeadh na rialacha níos casta ná mar atá (níl a fhios agam an mbainfidh an caighdeán nua seo amach). Ar bhealach tá leas an dá dhream ag teacht salach ar a chéile, rud nach deacair a thuiscint.

I mo thuairimse níor cheart go mbeadh bac ar dhaoine atá ag iarraidh cruinneas ó thaobh an dlí agus araile ag baint lena scríobhann siad, níor cheart go mbeadh bac orthusan leas a bhaint as múnlaí atá seanbhunaithe sa teanga (lán-infhilleadh an ghinidigh ina measc) más cabhair sin dóibh an sprioc a chuireann siad rompu a bhaint amach. Ar an taobh eile den scéal, níor mhaith liom go dtabharfaí ar dhaoine eile a leithéid a úsáid má chuireann sé le castacht fhoghlaim na Gaeilge.

An Dr Seán Ua Súilleabháin

Níl aon bhaol ná go n-airítear an dá nós maidir le hainmfhocal neamhchinnte agus aidiacht i nGaeltachtaí na Mumhan, .i. *doras tigh mór* agus *doras tí mhóir*. Chomh fada agus a théann mo thaithíse ar an gcúram, áfach, is ar an nós traidisiúnta atá meas, gur laige leis na cainteoirí go bhfuil meas orthu mar nós an t-ainmfhocal agus an aidiacht a fhágaint gan infhilleadh, agus gurbh ait ar fad mar chúram go lochtófaí an nós a bhfuil meas air. ... Bíonn súil leis gur dea-nós agus slacht a chuirfidh leagan caighdeánach de theanga chun cinn, agus nach ngéillfidh sé láithreach do gach nós teanga a thagann chun cinn, a n-imíonn cuid acu as faisean arís.

An Caighdeán a d'fhógródh gur droch-Ghaeilge *scian coise duibhe* agus gur dea-Ghaeilge *scian cos dhubh* chaithfinn a mholadh d'aon Mhuimhneach gur mhian leis dea-Ghaeilge a fhoghlaim droim láimhe a thabhairt leis. Níorbh ionadh liom *doras tí tábhairne* ná *doras tigh tábhairne* ach ba dheacair meas a bheith ar Chaighdeán a choisceadh *tí* a bheith ann. ... Dá mb'áil leis an gCaighdeán Oifigiúil a chur in iúl go n-aithnítear na cleachtaí a luaitear, toisc go gcloistear a leithéidí sa Gaeltacht (i gcuid acu níos mó ná a chéile), agus nach bhfuil a bhac ar

scríbhneoirí iad a scríobh i gcomhthéacsanna neamhfhoirmeálta, ní bheadh aon locht agam air, ach má chuirtear an saghas san chun cinn i gcáipéisí oifigiúla agus sa chóras oideachais, ní fheicim go dtiocfaidh as ach mearbhall, seanbhlas, agus costas.

Aguisín 5

Dhá leasú theicniúla ar an gCaighdeán Oifigiúil

1 Ainmfhocail den Dara Díochlaonadh is gá a leathnú nuair a ghabhann *-a* leo san iolra

Moltar leis seo go bhfágfaí ar lár as an *gCaighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge 2011* an ráiteas ar lch 13 den Chaighdeán Oifigiúil reatha¹⁸⁸ nach gcailleann na hainmfhocail den Dara Díochlaonadh is gá a leathnú chun *-a* a chur leo san iolra an *t-a* sin de ghnáth sa Ghinideach Iolra. Dá réir sin, chomh maith, moltar go bhfágfaí ar lár ó lch 2 agus 12 den Chaighdeán Oifigiúil reatha an tagairt shonrach d'ainmfhocail den Dara Díochlaonadh is gá a leathnú nuair a ghabhann *-a* leo san iolra.

Mar seo a leanas a ghabhann an chéad abairt ar lch 12, faoin gceannteideal ‘An tIolra’: ‘Ainmfhocail a ghabhann *-a* gan coimriú ná malartú guta nó gutaí ná leathnú* ar an mbunfhoirm cailleann siad an *t-a* sa Ghinideach Iolra.’

Agus in alt 1(b) ar bharr lch 2, deirtear go mbíonn foirm leithleach ag an iolra sa Ghinideach ag ‘ainmfhocail a ghabhann an foirceann *-a* gan coimriú ná malartú guta nó gutaí ná leathnú* ar an mbunfhoirm’.

Tagraíonn an réiltín sa dá chás do lch 13, mar a maítear nach gcailleann ainmfhocail is gá a leathnú chun *-a* a chur leo san iolra an *t-a* sin de ghnáth sa Ghinideach Iolra.

I dtábla ar lch 13 tugtar cúig ainmfhocail nach gcailleann an *t-a*. Sa tábla céanna, áfach, tugtar ceithre ‘eisceacht’, is é sin, ainmfhocail a chailleann an *t-a* sin. Is amhlaidh, áfach, má bhreathnaítear ar na samplaí atá ar fáil d’úsáid na 5 ainmfhocail sin, mar a dhéantar san Aguisín a ghabhann leis an meamram seo, go bhfeictear go gcailleann siadsan an *t-a* sin de ghnáth, chomh maith.

Moltar sa leasú seo, mar sin, ainmfhocail is gá a leathnú a bheith ar aon dul leis na hainmfhocail nach gá a leathnú, sa mhéid go gcailleann siad go léir an *t-a* sa ghinideach iolra.

2 Na Briathra Neamhrialta: An Fhoirm Spleách

Moltar leis seo go ndéanfaí an sliocht seo a leanas ar lch 61 den Chaighdeán Oifigiúil reatha a leasú:

¹⁸⁸ 2009, leagan leictreonach.

‘ní úsáidtear na leaganacha ar *-r* (na cinn idir lúibíní) de na míreanna sin san Aimsir Chaite, Modh Tásach, leis na foirmeacha leithleacha atá ag *déanaim* agus *téim* sa Spleách, ná leis na briathra *deirim, faighim, feicim, táim, téim*’

Is é seo a leanas an leagan leasaithe a mholtar leis seo:

‘ní úsáidtear na leaganacha ar *-r* (na cinn idir lúibíní) de na míreanna sin leis na briathra *déanaim, deirim, faighim, feicim, táim* ná *téim*’

Ar na cúiseanna atá leis na leasuithe sonracha thuas tá:

- (a) faightear *téim* faoi dhó sa riail reatha;
- (b) tá foirm leithleach ag na briathra sin go léir sa Chaite;
- (c) baineann na samplaí go léir a thugtar leis an Aimsir Chaite – is é sin, níl an Aimsir Chaite teoranta don chéad dá bhriathar a thugtar thuas.

B’fhéidir, chomh maith, go bhféadfaí nóta a chur roimhe sin, agus na míreanna á dtabhairt, ag míniú na leaganacha ar *-r*, is é sin, go ndéanfaí an t-ábhar sin faoin gceannteideal *An Fhoirm Spleách* a athscríobh mar a leanas:

‘Is í an fhoirm spleách a leanann na cónaisc, na forainmneacha coibhneasta agus na míreanna briathartha seo a leanas (tugtar na leaganacha díobh a úsáidtear san Aimsir Chaite, Modh Tásach, de ghnáth, idir lúibíní cruinne):

a (ar) [forainm coibhneasta], *agus* [an méid], *an (ar)*, *cá (cár)*, *dá (dár)* [<de+a (ar)] agus *dá* [coinníollach], *go (gur)*, *mura (murar)*, *nach (nár)*, *ní (níor)*, *sula (sular)*.

Úsáidtear na míreanna sin leis na briathra neamhrialta sa tslí chéanna a n-úsáidtear iad le briathra rialta ach amháin sna cásanna seo a leanas:

(a) ní úsáidtear na leaganacha ar *-r* (na cinn idir lúibíní) de na míreanna sin leis na briathra *déanaim, deirim, faighim, feicim, táim* ná *téim*’

(Is mar seo a leanas atá an chéad chuid thuas sa Chaighdeán Oifigiúil reatha:

‘Is í an fhoirm spleách a leanann na cónaisc, na forainmneacha coibhneasta agus na míreanna briathartha seo—

a (*ar*), forainm coibhneasta, agus=*an méid*, *an* (*ar*), *cá* (*cár*), *dá* (*dár*) <*de+a* (*ar*) agus *dá* (coinníollach), *go* (*gur*), *mura* (*murar*), *nach* (*nár*), *ní* (*níor*), *sula* (*sular*).

Is ar an gcuma chéanna a n-úsáidtear iad le briathra rialta a úsáidtear na míreanna sin leis na briathra neamhrialta ach amháin sna cásanna seo—)

Aguisín 6

Is iad seo a leanas na cúig ainmfhocal a maítear sa Chaighdeán Oifigiúil reatha nach gcailleann siad an *t-a* de ghnáth sa Ghinideach Iolra – tugtar an fhoirm den ghinideach iolra atá acu, de reir an Chaighdeáin sin, chomh maith anseo:

‘cill’, *gin. iol.* ‘cealla’
‘creig’, *gin. iol.* ‘creaga’
‘rinn’, *gin. iol.* ‘reanna’
‘roinn’, *gin. iol.* ‘ranna’
‘uisinn’, *gin. iol.* ‘uiseanna’

Scrúdaítear na hainmfhocail sin ina gceann agus ina gceann anseo thíos:

1) cill

Tugann Ó Dónaill an ginideach iolra ‘ceall’ agus faighimid ‘can cairde ceall’ in DIL; tá thart ar 10,000 sampla de ‘na gceall’ ar *Google* i gcomórtas le 367 sampla de ‘na gcealla’, a bhformhór mór ag tagairt don logainm ‘na Cealla Beaga’ – agus is amhlaidh go dtugtar ‘na gCeall’ mar fhoirm an ghinidigh den logainm ‘Na Cealla’, i gCiarraí, san Ordú Logainmneacha (Foirmeacha Gaeilge) (Uimh. 1) (Postbhailte) 1975 (Ionstraim Reachtúil 133 de 1975), mar a dtugtar ‘na gCealla Beaga’ mar fhoirm an ghinidigh iolra de ‘Na Cealla Beaga’ i nDún na gGall.

2) creig

Tá ‘Loch na gCreag Beag’ i nGaillimh, mar aon le ‘Scoil Náisiúnta na gCreag’, agus ‘creamh na gcreag’ atá ar *sand leek* ag Scannell, M.J.P. agus Synnott, D.M. (1987), *Census catalogue of the flora of Ireland*; is amhlaidh, áfach, go dtugtar le tuiscint in Ó Dónaill gur tréaniolra atá ag ‘creig’.

3) rinn

Tugann Ó Dónaill an ginideach iolra ‘reann’ – ‘rinn’¹ in Ó Dónaill atá i gceist anseo, i.e. *point, tip*; ‘réalta’ atá i gceist le ‘rinn’², atá firinscneach (tá lagiolra aigesean, fch Leon Ó Broin, *Cogadh na Reann .i. The War of the Worlds* (le H.G. Wells), 1934, agus an téarma ‘Rí na Reann’ (Ár dTiarna)). Lagiolra a bhí ag ‘rinn’, *point*, sa tSean-Ghaeilge; tabhair faoi deara, áfach, go bhfaighimid ‘coin reanna’, ‘*swift hounds* (cf. *pointer*)’, in Dinneen.

4) roinn

Tá dhá chuid in Ó Dónaill san iontráil s.v. ‘roinn’: I, *share, portion*, agus ginideach iolra ‘rann’ aige (agus gin. uatha ‘ranna’), agus II, *divided, partitioned, portion*, agus gin. iolra ‘ranna’ aige (agus gin. uatha ‘roinne’); faighimid an ginideach iolra ‘ranna’ sa Teideal Fada atá ar an Acht Airí agus Rúnaithe (Leasú), 1928 (i.e. ‘chun atharú do dhéanamh . . . ar ainmneacha na ranna san’), ach i litir ón Taoiseach chuig Cléireach an tSeanaid ar an 24 Meitheamh, 1959, faighimid an ginideach iolra ‘rann’ (i.e. ‘Tá orm a chur in iúl duit go bhfuil . . . an Taoiseach . . . tar éis na Ranna Stáit seo a leanas a shannadh inniu do na comhaltáí faoi seach den Rialtas a luaitear a n-ainm-neacha os coinne ainmneacha na Rann’ [faightear ‘ainmneacha na Ranna’ i bhfógraí ó bhlianta eile ina dhiaidh sin, áfach]).

5) **uisinn** (*temple*)

Tá éagsúlacht mhór ann ó thaobh fhoirmeacha an fhocail seo; tugann Ó Dónaill an uimhir iolra ‘uisinní’, mar aon leis an leagan malartach ‘uiseanna’; tugann sé ‘uise’ mar leagan malartach den ainmneach uatha agus ‘uiseann’ mar leagan malartach den ghinideach uatha; in DIL tugtar trí fhoirm éagsúla den iolra (‘ussin’, ‘usine’ agus ‘uisin’) i dtrí lámhscríbhinn éagsúla de ‘Sanas Chormaic’ – is iad na trí fhoirm iolra sin a thugtar mar cheannfhocal in DIL.

Dhá ainmfhocal breise

Tabhair faoi deara go n-áiríonn *Graiméar Gaeilge na mBráithre Críostaí* dhá ainmfhocal eile sa chatagóir seo leis, ‘anachain’ agus ‘bárthain’.

6) **bárthain**

Tugtar ‘bárthain’, *defect, injury*, san fhoclóir a ghabhann leis an gCaighdeán Oifigiúil, mar a bhfaightear an uimhir iolra ‘bárthana’. Tugann Ó Dónaill an fhoirm ‘bárthainn’ (i.e. le dhá ‘nn’ i ndeireadh an fhocail) [*hurt, injury*], ach ní thugann sé aon uimhir iolra; tá an fhoirm ‘bárthainn’ ag an Duinníeach leis, agus an fhoirm ‘bárthanna’ tugtha aige leis (‘bárthainn, -anna’, *a check, a halt, defect, injury; damage; charge, care, responsibility*), al. ‘bárthan’; ‘bar(r)thain’ atá ag DIL, áit nach dtugtar ach dhá shampla den fhocal sin, iad araon ó Dháibhí Ó Bruadair – tuairimítear san fhoclóir sin go bhfuil baint aige le *bar* an Bhéarla.

7) **anachain**

Tugtar ‘anachain’, *calamity*, san fhoclóir a ghabhann leis an gCaighdeán Oifigiúil, mar a bhfaightear an uimhir iolra ‘anachana’. Tugann Ó Dónaill an fhoirm ‘anachana’ leis; faighimid ‘anachna’, chomh maith le ‘anachaine’, mar fhoirm an ghinidigh uatha in Dinneen.

Díol spéise nár áiríodh an dá fhocal sin sa tábla ar lch 12 den Chaighdeán Oifigiúil, agus is dócha gurbh fhearr go gcuirfí san áireamh sa tábla sin iad.

Conclúid

Ag cur san áireamh na samplaí den lagiolra atá tugtha thuas i gcás na n-ainmfhocal eile sin thuas, moltar athmhachnamh a dhéanamh ar an tábla sin agus ar an riail sin maidir leis na hainmfhocail is gá a leathnú roimh an *-a* deiridh sin san iolra agus go n-áireofaí na hainmfhocail sin mar ainmfhocail a chailleann an *t-a* sin de ghnáth sa Ghinideach Iolra. D'fhéadfaí an ginideach iolra den logainm 'Na Cealla Beaga' a áireamh i bhfo-nóta mar eisceacht ón riail, b'fhéidir.

Aguisín 7

Riail an tséimhithe tar éis ainmfhocal éiginnte in *Gramadach na Gaeilge: An Caighdeán Oifigiúil do Scríobh na Gaeilge* (2011)

(a) Má bhíonn ainmfhocal (nach ainm dílis) nó ainm briathartha sa ghinideach faoi réir ag ainmfhocal baininsneach uatha (nach bhfuil sa ghinideach), agus é i gcáil aidiachta, cuirtear séimhiú air.

Bíonn an dara hainmfhocal i gcáil aidiachta nuair a bhíonn an chéad ainmfhocal á cháiliú aige, mar atá sna haicmí seo a leanas:

(i) Nuair a dhéanann an dara hainmfhocal cur síos ar cén sórt nó cén cineál é an chéad ainmfhocal, e.g. *aimsir sheaca, bean chéile, bliain bhisigh, céim bhaitisiléara, cloch choirnéil, dlaoi mhullaigh, fianaise bhréige, foireann bhaile, fuinneog thosaigh, gairm bheatha, líne chúil, obair shamhraidh, oíche dhrámaíochta, scairt ghutháin, scian phóca, sláinte mheabhrach, slí bheatha, teanga dhúchais, teanga mhionlaigh, tír dhúchais, uimhir bhaile;*

(ii) Nuair is as an ábhar a luaitear sa dara hainmfhocal a dhéantar an chéad ainmfhocal, e.g. *deoch bhainne, ding mhiotail, fuinneog ghloine, léine chadáis, pióg mhuiiceola, súil ghloine, tine ghuail;*

(iii) Nuair a léiríonn an dara hainmfhocal an gníomh a dhéanann an chéad ainmfhocal nó an úsáid a bhaintear as, e.g. *áit chónaithe, áit pháirceála, bean chaointe, lámh chúnta, litir mholta, scéim mharcála, uimhir thagartha, uimhir theagmhála;*

(iv) Nuair a bhíonn gaol comhaisnéise idir an dá ainmfhocal, is é sin le rá nuair a thagraíonn siad don rud céanna, e.g. *cráin mhuiice, stail chapail, cabaireacht chainte, pusaireacht chaointe.*

Ní shéimhítear an dara hainmfhocal sna cásanna seo a leanas:

(i) más **d, s, t** a thúschonsan i ndiaidh **d, n, l, s, t**, e.g. *bean tí, cos tosaigh, cúis dlí, cúirt dúiche, péist talún, saighead draíochta, scoil samhraidh, min sáibh, tonn tuile;*

(ii) nuair a thosaíonn sé ar **f**, e.g. *bean feasa, comhla fuinneoige, iascaireacht farraige, laoi Fiannaíochta, líne filíochta, mí féilire, oifig*

fáilte, oifig faisnéise, páirc féir, toghairm finné;

(iii) ar lorg ainmfhocail a bhfuil an bhrí *cuid, easpa, iomarca* leis nó ar lorg an chodáin *ceathrú*, e.g. *barraíocht plámáis, breis bainne, a chuid cabaireachta, díth céille, easpa tobac, iomarca cainte, roinnt blianta, agus ceathrú míle;*

(iv) má thagann ginideach iolra i ndiaidh cnuasainm, e.g. *buíon ceoltóirí, saithe beach, scuaine gasúr, sraith baoithe, táin bó **ach** clann mhac;*

(v) más ball beatha de chuid duine nó ainmhí, nó más páirt de rud, nó más rud i seilbh duine nó ainmhí atá i gceist, e.g. *adharc bó, aghaidh mná, cos capaill, lámh cailín, súil buachalla, iall bróige, stiúir báid, casóg buachalla;*

(vi) más tréith de chuid an dara focal é an chéad cheann, e.g. *breáthacht mná, finne maidine, laige páiste, maise pearsan, uaisleacht meoin;*

(vii) más ainmfhocal éiginnte i ndiaidh ainm briathartha atá ann, e.g. ag tógáil potaí, ar thógáil cathrach, forbairt pobail, pleanáil corpais, *pleanáil pobail, innealtóireacht bogearraí **ach amháin** sna leaganacha seanbhunaithe seo a leanas: ag fáil bháis, ag fáil bhisigh, ag gabháil cheoil, ag gabháil fhoinn;*

(viii) nuair is ainmní nó gníomhaí an ginideach, e.g. *coiscéim coiligh, eascaine baintrí, gáir caillí, géimneach bó, íde béil, léim capaill, mallacht mná;*

(ix) i ndiaidh na bhfocal seo a leanas i dteidil ranna rialtais agus comhairlí baile nó contae: *comhairle, roinn*, e.g. *An Roinn Cosanta, Comhairle Contae Chorcaí;*

(x) ní shéimhítear an t-ainmfhocal *sí*, i gcáil aidiachta dó, e.g. *bó sí.*

(b) Séimhítear ainmfhocal (nach ainm dílis) nó ainm briathartha sa ghinideach má bhíonn sé faoi réir ag ainmfhocal sa Chéad Díochlaonadh

(i) atá sa ghinideach uatha nó sa ghairmeach uatha, e.g. *mac an fhir phoist, foirmeacha an fhocail bhunaidh, a aingil choimhdeachta;* nó

(ii) atá san ainmneach iolra agus a chríochnaíonn ar chonsan caol, e.g. *buidéil bhainne, éisc mhara, cumainn chrábhaidh, innill bhainte.*

Tabhair do d'aire nach séimhítear, áfach, **d, s, t** i ndiaidh **d, n, l, s, t**, e.g. *báid seoil, comhaid dlí, eastáit tithíochta, poill deataigh*, ná **f**, e.g. *baill foirne, crainn fuinseoige, cuntais feirme, turais farraige*.

Faightear macasamhail an tséimhithe sin ar lorg focail áirithe lasmuigh den Chéad Díochlaonadh freisin:

(i) sa ghairmeach uatha i leaganacha seanbhunaithe, e.g. *a dhuine chroí, a chara chléibh*;

(ii) tar éis faochain agus lachain, e.g. *faochain mhóra, lachain bheaga*.

Tabhair do d'aire, nuair a bhíonn aonad ilfhoclach á cháiliú ag ainmfhocal éiginnte sa ghinideach, gurb é bunfhocal an aonaid ilfhoclaigh a rialaíonn cé acu a bhíonn séimhiú ar an gcáilitheoir ainmfhoclach nó nach mbíonn, e.g. *scoil phobail chathrach* (= *cathrach* faoi réir ag an mbunfhocal *scoil*) **ach** *halla pobail cathrach* (= *cathrach* faoi réir ag an mbunfhocal *halla*).